

STEEN- GOED

De levende letter

Onderzoek naar de historie van grond, bebouwing, eigendom en bewoning van Oude Kamp 3 te Utrecht

Verantwoording van de afbeeldingen

op het omslag:

- tekening op voorzijde: Oude Kamp 3; bewerking van de opmetingstekening die architect ir. A. de Gooijer maakte voor de restauratie
- portretten van David van der Kellen en Hendrik Jan Broers: Het Utrechts Archief
- de plattegronden aan de binnenzijde van de omslag-flap zijn getekend door de auteur.

in het binnenwerk:

- tekening op pagina 1: de engelse snelpers door Dirkje Kuik, met haar toestemming overgenomen uit het boekje 'Het tuintje van meneer den Daas'
- de foto van het schilderij van Mr. Pieter Schade is gemaakt door het Iconografisch Bureau in Den Haag
- de handtekeningen van Petronella van Egeren en Anna Maria Danckers komen van de koopakte uit 1733
- de afbeeldingen van David van der Kellen, Dr. Hendrik Jan Broers en de rij wachtenden voor de Coöperatieve Keuken in de Oude Kamp: Het Utrechts Archief
- de foto van de dienstbodenkamer is gemaakt door de Fotodienst Utrecht, 1992
- de familiefoto's van de familie Den Daas en van de drukkerij komen uit het familiearchief
- de foto's van de penning van David van der Kellen kon de auteur maken dankzij de welwillende medewerking van Het Nederlands Muntmuseum
- de foto's van de vouwsleutel en de schoorsteengek kon de auteur maken dankzij de welwillende medewerking van Paul Smit
- ook de overige foto's en tekeningen zijn van de auteur.

Op de binnenzijde van deze flap aan het omslag zijn tekeningen opgenomen die gemaakt zijn als visuele steun bij de tekst van pagina 9 tot en met 15.

STEEN-GOED is een uitgave van de

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS

Dorstige Hartsteeg 21, 3512 NV Utrecht

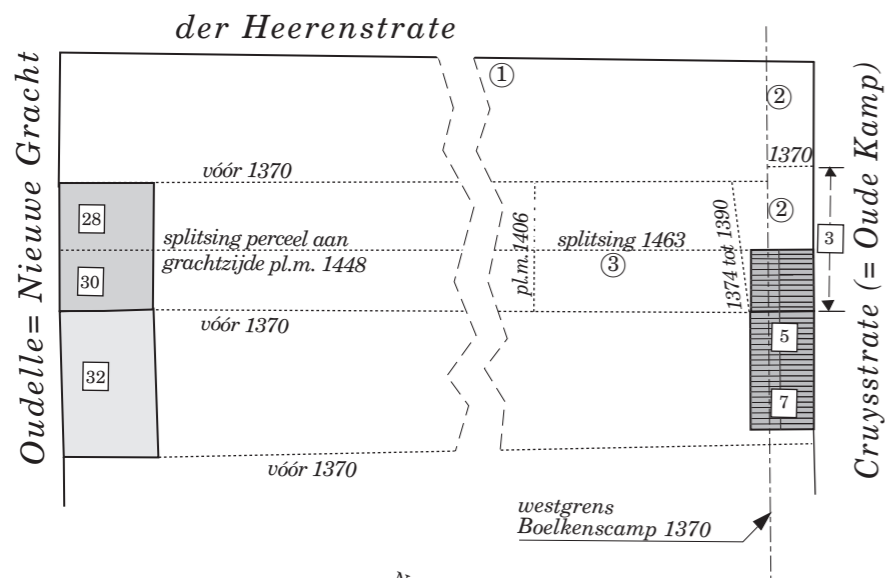
telefoon 030 - 2311761; fax 030 - 2332901; postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds beheert en restaureert monumentale woonhuizen in Utrecht. Voor minimaal 10,- per jaar of 200,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, 'STEEN-GOED', de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

De ruimtelijke ontwikkeling in beeld

Toelichting bij de tekeningen op de vorige pagina

8 mm afsnijden

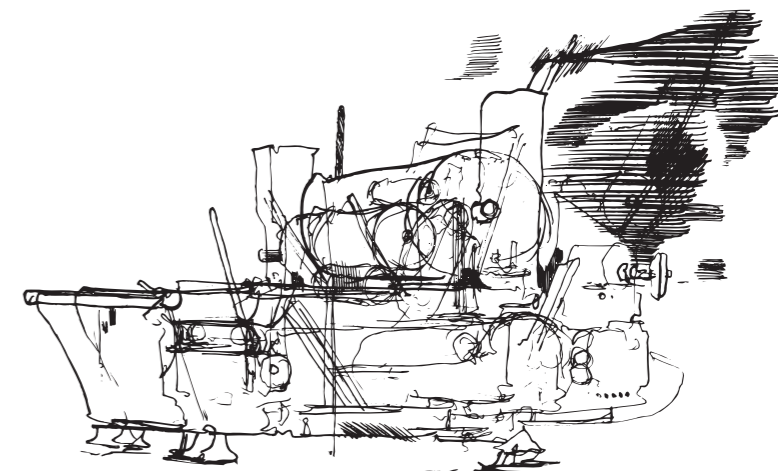

Boven: de ontwikkeling van de erfdeling en het verband met de huizen aan de gracht tussen ±1370 en ±1470

7 = huidige huisnummer

1370 = erfgrans met datering

- ① De bebouwing aan de Heerenstrate is niet opgenomen in dit onderzoek.
- ② De vroegste bebouwing ter plaatse van het hoekhuis, Oude Kamp 1 en het noordelijk deel van nummer 3 is niet vast te stellen met de gevonden gegevens. Er wordt bebouwing genoemd in 1370, maar niet duidelijk is hoe groot. De in die erfpachtakte genoemde hofstede beslaat de strook van de Boeltjeskamp ten westen van de Cruysstrate (4,82 m), over een breedte van 12,75 m, dus ongeveer Oude Kamp 1 plus het hoekhuis.
- ③ Bij deze splitsing van het perceel aan de Cruysstrate in een noordelijk en een zuidelijk deel, wordt het noordelijk deel bij het perceel aan de gracht (nu nr 28) gevoegd.

De levende letter

‘En wanneer ik in mijn werkkamer aan mijn bureau zit, kan ik - het moet dan heel stil zijn in de straat - het geluid van een drukpers horen, wonderlijk, het lijkt op het geluid van de Engelse snelpers die ik in mijn jeugd aan het werk zag’.

Dat schreef Dirkje Kuik in 1980 in het boekje ‘Het tuintje van meneer den Daas’ over de drukkerij die in de Oude Kamp op nummer 3 gevestigd was. De straat is inmiddels veel stiller geworden dan in 1980. Ook de persen van de drukkerij zijn niet meer te horen: in 1991 verhuisde het bedrijf naar de Jeruzalemstraat.

Achter het huis is er een oase van rust. Wanneer je daar vanuit het zolder-raam op neerkijkt zie je de tuilmuren die vaak nog de middeleeuwse percelsgrenzen volgen. In de tuinen bomen waarvan er drie, een reusachtige bruine beuk en twee taxusbomen, al ruim tweehonderd jaar oud zijn. Zij staan in de tuin van de voormalige Christelijke HBS (Nieuwe Gracht 36 - Oude Kamp 9-11).

Onder links: situatie begin 17e eeuw

- ④ Poortweg 2 is vermoedelijk tussen 1575 en 1590 door het huis aangelegd. De kamers worden na 1600 langs de poortweg gebouwd.
- ⑤ Oude Kamp 1 is, tot 1611, samen met het noordelijk deel van Oude Kamp 3 één huis, waarvan een deel over poortweg 1 gebouwd is en waarvan de westelijke muur op de westgrens van de Boelkencamp staat. In dat jaar vindt de splitsing in twee woningen plaats.

Onder rechts: bebouwing na 1638

- ⑥ Ten westen van poortweg 1 is de stal gebouwd. Niet zeker is waar de noordmuur van de stal stond. Evenmin of de overbouw van de poortweg (ter vervanging door de stal) is afgebroken. De kamer ten noorden van de poort werd in ieder geval niet afgebroken.
- ⑦ De uitbreiding van Oude Kamp 5 en 7 in westelijke richting (in twee fasen) is 17e eeuws. De overbouw van poortweg 3 vermoedelijk ook.

Op de pagina's 38-41 is een overzicht opgenomen van alle gevonden eigenaren en bewoners/gebruikers.

De oase van rust in de winter. Geheel links de huizen aan de Brigittenstraat, rechts daarvan de enorme bruine beuk. Daarnaast de twee taxusbomen en rechts daarachter de huizen aan de gracht. Geheel rechts de goudenregen in de tuin van Herenstraat 17.

'Achtergevels en dakvlakken van de huizen met hun aan-, uit- en achterbouwsels.' Uitzicht vanuit de zolderkamer op de achterzijde van de huizen aan de Herenstraat en de Nieuwe Gracht.

Je zou ook kunnen zeggen dat die oude bomen in de tuin van het huis Montfoort staan. Dat huis was tot 1648 het onderkomen in de stad Utrecht van de burggraaf van Montfoort. Het huis werd in 1790 gekocht door Everard Kol uit de boedel van wijlen jonkvrouwe Eleonora Cornelia van der Meulen. Aangezien zij al minstens 35 jaar eigenaar was van het huis dat haar vader in juni 1703 kocht, zal Everard Kol wel de behoefte hebben gevoeld het huis aan te passen aan de eisen van de tijd. Waarschijnlijk zijn de bomen bij die verbouwing, in of vlak na 1790, geplant.

Maar ook de kastanjes in de tuinen ten zuiden daarvan mogen er wezen. En in de tuin van Herenstraat 17 staat de grote goudenregen, zo'n tien meter hoog, ook al minstens 50 jaar oud en overwoekerd door een clematis montana. Een wonder om te zien als die samen bloeien! Het geheel wordt omzoomd door de achtergevels en dakvlakken van de huizen met hun aan-, uit- en achterbouwsels. Soms nog gedekt met de oude Hollandse pannen, soms met platte daken. Maar de trekbevorderende 'gekken' op de schoorsteenpijpen zie je niet meer.

Er is wel meer veranderd in het uitzicht vanuit het dienstbodenkamertje op de zolder van Oude Kamp 3, sinds de laatste dienstbode vertrokken is, bijna een eeuw geleden. Want alles ademt hier weliswaar historie, maar het is een historie van bewoning, gebruik en dus verandering.

Waarom in die geschiedenis gedoken? Wel, de 'meneer den Daas' van dat tuintje was Henri den Daas sr., mijn grootvader. Hij kocht het huis in 1919 om meer ruimte te hebben voor zijn drukkerij. Hij ging er boven wonen. Het pand en de drukkerij zijn sindsdien van vader op zoon overgedragen. Dat scheidt een band met zo'n huis. En met de buurt. Daar wil je meer van weten. Hierna het verslag van mijn onderzoek.

Een gek is een draaibare schoorsteenkap die zich met een windvaan aanpast aan de windrichting waardoor de rook aan de open zijde onbelemmerd kan wegstromen. Vroeger vaak van hout en vrij groot, maar de hier bedoelde gekken waren niet zo groot en van verzinkt ijzer. En aangezien ze hoog maar niet droog waren bevestigd en dus op den duur toch werden aangetast door roest, piepten ze in de wind. Goed te horen als je in zo'n dienstbodenkamertje moest proberen in slaap te komen, het enige deel van de zolder waar je niet de onderkant van de dakpannen kon zien van de verder onbeschoten kap.

De voorgevel van Oude Kamp 3, voorjaar 2001

Het huis

Een korte omschrijving van het huis is nodig om in het komende verhaal terug te kunnen verwijzen naar onderdelen die in verschillende perioden ontstaan of toegevoegd zijn. Het noordelijke (rechter) deel, hier het hoofdhuis genoemd, is drie traveeën breed en gebouwd tussen 24 februari 1733 (de datum van het transport van de grond aan de bouwheer) en 3 juli 1734 (de datum van een plecht – zeg maar een hypotheek – op de ‘huizinghe met hoff’, dus na oplevering).

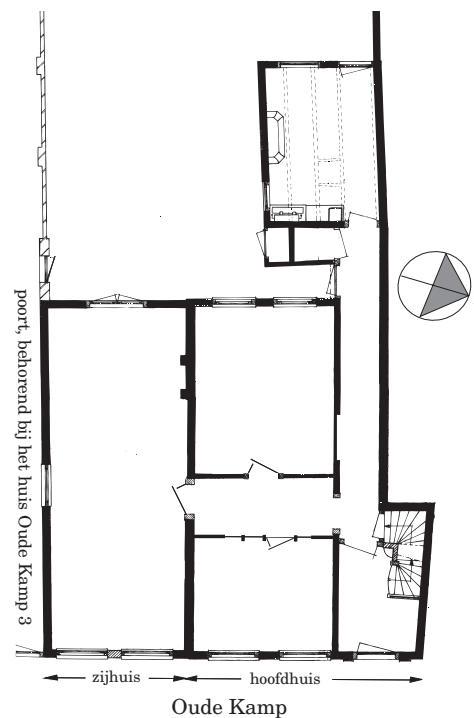
Het hoofdhuis is als volgt samengesteld. Achter de voordeur een hal met een trap naar de eerste verdieping. Direct daar achter voert een gemetselde trap naar een kelder onder de hal. Die keldertrap en kelder zijn vroeg 17e eeuw en behoren tot een afgebroken ‘kamer’,

een éénkamer woning, die op deze plek gestaan heeft. De kelder heeft nog de oorspronkelijke vloertegels. Van de voorgevel van het huis tot en met de westmuur van de keldertrap is de maat 4,83 meter, 18 Utrechtse stadsvoeten. Daarachter wordt het huis smaller. De noordmuur van de gang die vanaf de keldertrap naar achter loopt is dan de zijmuur van het huis. Links van de hal en gang zijn er twee kamers en aan het eind van de gang, los achter het hoofdhuis, staat een keukengebouwtje met turfzolder, ook uit 1733.

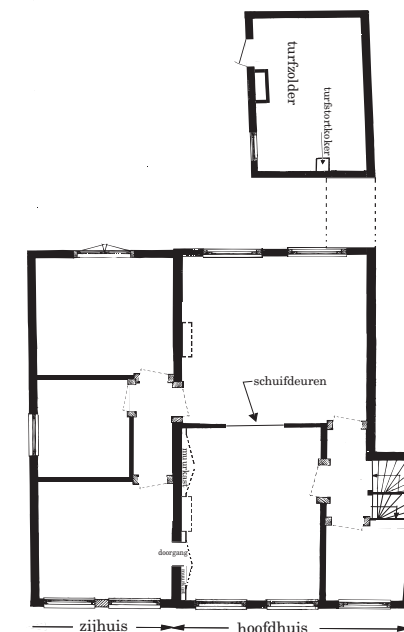
Het zuidelijke zijhuis dateert uit 1854. Het is twee traveeën breed. Op de begane grond waren in oorsprong twee kamers achter elkaar die begin 20e eeuw zijn doorgebroken tot één kamer. Hoofd- en zijhuis hebben een verdieping en een zolder. De verdieping van het hoofdhuis heeft ongeveer dezelfde indeling als de begane grond. De achterkamer loopt echter over de volle breedte van het hoofdhuis. Boven de trap en de hal bevinden zich de trap naar de zolder en een klein kamertje.

De verdieping van het zijhuis is ongeveer 60 cm lager dan die van het hoofdhuis. De indeling is bij de restauratie in 1992 weliswaar aangepast aan de

Indeling begane grond 1992.

Indeling van de verdieping vóór de restauratie van 1992. De (begin 20e eeuwse) verdeling van de grote achterkamer van het hoofdhuis is niet ingetekend.

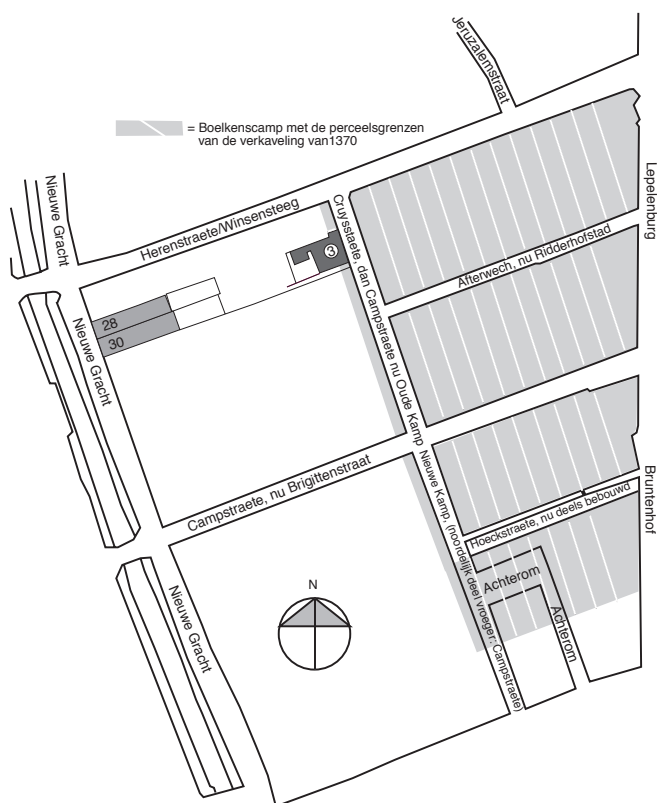
huidige wooneisen, maar de grote lijnen zijn toch bewaard gebleven. Vóór de restauratie was de oorspronkelijke indeling nog aanwezig: een grote voorkamer, een grote achterkamer en een klein kamertje daartussen, uitkijkend op de poort naast het huis. Alle drie de kamers uitkomend op een klein overloepje, dat bereikbaar was via de grote achterkamer in het hoofdhuis. De oorspronkelijke binnen-‘muren’ moesten in dit deel van het huis bij de restauratie allen worden gesloopt. Zij bestonden uit twee lagen latwerk met daartussen houtkrullen. Uiterst brandgevaarlijk. Ten slotte loopt ten zuiden van het huis en de tuin een poort. Die hoort bij het huis.

Meer details volgen in de loop van het verhaal. Het bouwhistorische rapport dat bij gelegenheid van de restauratie is opgemaakt is te vinden in de Archeologische en bouwhistorische kroniek van de gemeente Utrecht over de jaren 1991-1992.

De omgeving

Er is over bewoning van het gebied tussen de Nieuwe Gracht en de Maliesingel in de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen niet veel bekend. Op de stroomrug die door de zuidelijke binnenstad loopt zijn bij archeologisch onderzoek bewoningssporen aangetroffen uit de Romeinse tijd (onder andere bij de Oude Hortus). En bij een klein onderzoek tijdens het uitgraven van een nieuwe kelder van Nieuwe Gracht 67 zijn in een verticaal grondprofiel een aantal vloerniveaus waargenomen die globaal gedateerd konden worden tussen 1000 en 1300. In de vloerniveaus zijn onverharde brandplaatsen (haarden) gevonden.

Hoewel niet zeker is of deze omgeving sinds de Romeinse tijd een continue bewoning kende, mag wel worden geconstateerd dat er al vroeg bewoning was¹). Er is verder geen materiaal beschikbaar om een beeld te vormen van die vroege periode.

Plattegrond van een deel van de Oudelle. Ingetekend is de verkaveling van de Boelkenskamp. Ook de in dit verhaal belangrijke percelen Oude Kamp 3, Nieuwe Gracht 28 en 30 zijn aangegeven.

We weten dat na 1122 de stadsgracht wordt gegraven en dat er gebouwd wordt aan de stadsmuur. Er is dan veel agrarisch terrein in dit deel van de stad. De zuidelijke driehoek tussen Nieuwe Gracht, Maliesingel en Magdalenastraat wordt rond 1230 in gebruik genomen door de St. Servaasabdij.

Voor het blok huizen waartoe Oude Kamp 3 behoort (tussen de Oude Kamp, Herenstraat, Nieuwe Gracht en Brigittenstraat) vinden we de eerste geschreven bronnen in het archief van het kapittel van Oudmunster. Amelis uten Weerde verkoopt in 1252 zeven huiserven en een 'camp' in de Oudelle (in Veteri valle) en een stuk land buiten de stadsmuur, Gere genoemd, aan dat kapittel. Hij draagt de goederen, die hij oorspronkelijk van de proost in leen hield, samen met de rechtspraak over aan de proost, die ze op zijn beurt overdraagt aan het kapittel zelf. Dit complex vormt het grootste deel van het dagelijks gerecht van het kapittel van Oudmunster²).

De naam Oudelle zorgt soms voor verwarring omdat hij op meer manieren kan worden gebruikt. Hier wordt het gebied bedoeld dat zich uitstrekt vanaf de latere Nieuwe Gracht in oostelijke richting. De naam wordt ook gebruikt voor de waterloop waarvan het tracé tot aan Pausdam min of meer overeenkomt met de Nieuwe Gracht die rond 1390 wordt gegraven. Ook wordt de naam gebruikt voor de weg die de oostoever van dat watertje volgt. Of dat ook geldt voor de weg op de westoever is niet duidelijk, het valt buiten dit onderzoek.

Met de hierboven genoemde 'camp' is de Boelkenskamp (Boeltjescamp, Boetjescamp) bedoeld. Een kamp is in die tijd een stuk land dat agrarisch gebruikt wordt en dus niet bestemd of geschikt is voor het bebouwen met huizen. Een huiserv is dat wel, al is het niet altijd daadwerkelijk bebouwd.

De zeven huiserven zijn brede en diepe percelen. Ze liggen allen aan de Oudelle (de straat) en strekken zich uit in oostelijke richting.

In 1335 koopt de stad Utrecht een stuk grond, de Groyencamp, van de weduwe van Gijsbert Calewaert, Margriet, en haar vijf dochters, om daar in 1338 een straat over aan te leggen: de Herenstraat. De stad verkoopt het restant weer aan het kapittel. Dat restant van de Groyencamp ligt aan de noordzijde van der Heren Strate en is in 1342/43 al geheel verkaveld.

De naam Herenstraat komt van: der Heren strate: de Heren of kanunniken van Oudmunster; de straat wordt later ook wel Winsensteeg genoemd naar het belangrijke Utrechtse geslacht Winsen, dat er een tijdlang woonde.

Het westelijk deel van de grond aan de zuidzijde van de Herenstraat behoort in die tijd tot de percelen aan de Nieuwe Gracht. Het oostelijk deel, vanaf

In de literatuur wordt tot nog toe aangegeven dat niet bekend is hoe de Boelkenscamp aan zijn naam is gekomen. Meestal wordt vermoed dat het is afgeleid van een persoonsnaam.

In het archief van het kapittel van Oudmunster wordt in een oorkonde van 2 april 1392³⁾ door schout en schepenen van de stad Utrecht vastgesteld dat Claes Riip (Rijp) heeft verklaard in erfpacht te hebben gekregen van de deken en het Kapittel van Oudmunster 'ene hofstede met de huizinghe die daer op staet, gheleghen in de Oudelle, strekkende voir van de straet (de Oudelle) tot achter aen het land van de voirnoemde heren, dat gheheten was Wilameer Boelkens Camp.' Hier hebben we dus het bewijs dat het de naam van een persoon was en weten we nu ook wat zijn roepnaam was. Wilameer is een naam die ook wel werd geschreven als Willemeer of Wilmer.

de latere Oude Kamp, behoort tot de Boelkenscamp en wordt pas in de 60-er jaren van de veertiende eeuw verkaveld: dertien huiserven strekkende vanaf de Herenstrate tot 'after an den afterwech', de huidige Ridderhofstad. Later is er sprake van hofsteden die geslagen zijn van het erf 'Boeltgenscamp in der Oudellen' en gelegen zijn aan de straat genaamd Campstrate welke vanaf de stadsmuur westwaarts loopt (dus de Brigittenstraat, niet de Oude Kamp!). De hofsteden strekken vanaf genoemde straat noordwaarts tot aan de 'afterwech' (Ridderhofstad).

De noord-zuid verbinding tussen de Herenstraat en de Campstrate ontstaat door de aanleg van de Cruysstrate (Cruusstraet), de tegenwoordige Oude Kamp. Ook het noordelijk deel van de huidige Nieuwe Kamp tot aan het dwarssteegje met de kameren hoort bij de Cruysstrate. Via dat dwarssteegje, waarvan het laatste oostelijke gedeelte thans de Bruntensteeg is, loopt de weg verder naar de wal. Dat dwarssteegje werd ook wel Groenesteeg of Hoekstrate genoemd. Op dit moment heeft het nog maar de halve breedte: de zuidelijke helft is bebouwd met vrijwoningen (de Metelercampfundatie). En halverwege is schuin over het straatje zelfs een muur gebouwd met een poortdeur die op slot zit, zodat de doorgang naar de Bruntensteeg is afgesloten.

De Cruysstrate ligt niet op de grens van de Boelkenscamp: aan de westkant van de straat worden nog percelen uitgeslagen die achttien voet (Utrechtse stadsvuot van 26,8 cm x 18 = 4,824 m) diep zijn. Zoals we hierboven gezien hebben komt die maat later terug in het huis Oude Kamp 3! De uitgifte van deze erven start op 12 maart 1370. De pachters van deze erven zijn vaak bezitters van de aan de westelijke zijde aangrenzende erven, gelegen aan de Oudelle.

De oudste eigenaren / bewoners

Wanneer je zoekt naar eigenaren/pachters en bewoners tussen het moment waarop de verkaveling begint (1370) en het moment waarop de transporten en plechten verplicht worden ingeschreven in registers van de stad, rond 1535 ben je in dit gebied aangewezen op de oorkondes van het kapittel van Oudmunster. Daar is gelukkig veel van bewaard, maar toch niet alles. Als je wilt weten om welk perceel het gaat moet je puzzelen en daarbij zijn de belendingen, de namen van de burens dus, onontbeerlijk. Die worden echter niet altijd duidelijk omschreven en soms in het geheel niet genoemd. Het is bovendien mogelijk dat een buurman genoemd wordt die al meerdere jaren, soms decennia, niet meer op het genoemde adres woont. Er zijn bepalingen in de oorkondes die ons op weg helpen, omdat zij iedere keer in dezelfde combinatie terugkeren bij hetzelfde perceel. Voorbeelden van zulke bepalingen: mest en andere 'onredelijke vuelnisse' mag bij de hofstede niet langer dan een etmaal op de straat blijven liggen; er mag (in verband met lawaai) geen oliemolen of oliebank gevestigd worden en eveneens om begrijpelijke redenen geen dobbelschool, stove of bordeel. Want een dobbelschool is een dobbel- en goklokaal waar ook drank wordt geschonken en waar dus vrijwel zeker regelmatig zal zijn gevochten. En een stove is een badhuis waar men met meerdere personen, vaak mannen en vrouwen tezamen, naakt in een tobbe warm water zit. Daar wordt niet alleen gewassen. Net als een bordeel zal zo'n stove vaak voor overlast hebben gezorgd.

Ook het jaarlijkse bedrag aan pacht (mede afhankelijk van het grondoppervlak), de muntspecie (vaak een gewicht in zilver maar ook uitgedrukt in bijvoorbeeld 'goede oude vrankrijckse schilden' of 'goede dordrechtsche placken') en het moment van betalen kan per hofstede verschillen en voor dezelfde hofstede zo'n twee eeuwen hetzelfde blijven.

Mede doordat een voor dit onderzoek belangrijk huis (Nieuwe Gracht 28) al in 1457 'dat Rode Huys' wordt genoemd, is toch een overzicht van eigenaren/bewoners te maken over die vroege periode. De hierboven beschreven oorkondes zijn voor het grootste deel aktes van de uitgifte in erfpacht. Zij leggen verplichtingen vast en worden zowel van de zijde van de pachter als van de zijde van het kapittel uitgeschreven. Maar niet altijd op de zelfde dag en soms een jaar of nog langer na de verkoop van het recht op erfpacht en het transport. De datering van deze aktes geeft dus geen zekerheid over het moment van eigendomsoverdracht.

Bij de verkaveling in 1370 wordt een hofstede met tymeringhe (bebouwing) in erfpacht gegeven aan Mathise van den Nyenveen, priester en vicaris

in de kerk van Oudmunster, vanaf de Cruysstrate westwaarts gemeten 18 voet lang, en even breed als de hofstede die er westelijk aan grenst en die Mathise in 1365 in erfpacht kreeg. Hij woont daar ook. Vermoedelijk omvatte die hofstede de huidige percelen Nieuwe Gracht 28 en 30, met de noordelijke en zuidelijk grens doorgetrokken tot aan de Boelkenscamp.

Tussen 1370 en 1374 heeft Mathise zijn hofstede anders ingedeeld en het voorste, nu kleiner geworden deel aan de gracht zelf in pacht gegeven aan de *'Procuratoers ende ghemene broederschap des hospitaels onser Vrouwen geheten ten Wijngaerde.'* In 1374 verkoopt hij het achterste deel aan de Cruysstrate aan de broeders. Dat is dan vier roeden en tien voeten (17,72 m) breed en de diepte is aan de noordzijde 2 1/2 roede (9,40 m) en aan de zuidzijde 2 roeden (7,50 m). In 1390 wordt het gebruik door de Broeders kennelijk beëindigd. Mathise is overleden. De erfgenamen, zijn zusters Wilborch en Gheertruud, verkopen het deel aan de gracht terug aan het kapittel van Oudmunster en de Broeders verkopen hun deel vier maanden later eveneens terug aan het kapittel. Dat geeft het gehele complex een maand later, op 8 mei 1391, in erfpacht aan Daniel van der Toorn, priester/vicaris in de kerk van Oudmunster.

Op 6 mei 1406 wordt de hofstede opnieuw in pacht uitgegeven, maar nu in twee delen: aan de gracht aan Deric van Hontswijc, in de Cruysstrate aan Wilam van Riebeec Bertoudszoon, vicaris in de Domkerk. Op de grens tussen de hofsteden staat een gemeenschappelijke muur. Wilam wordt, tot 1419, regelmatig genoemd als oostelijke belending. Daarna wordt, in een akte van 9 september 1430, Arkenraet, de dochter van Jan Aelbertssoen, als oostelijke belending vermeld. In 1448 is de hofstede aan de gracht gesplitst in twee delen. Het noordelijk deel (thans nummer 28) komt in handen van Gwide van Bloys, kanunnik in het kapittel van Oudmunster. Hij wordt daar tenminste in 1451 als belending genoemd. De vastlegging van de erfpacht heeft kennelijk bij deze medekanunnik geen haast. Dat vindt in 1457 plaats, terwijl de contra-akte pas drie jaar later wordt geschreven. Gwide bouwt er waarschijnlijk het huis dat in de akte van 1457 *'Dat Rode Huys'* wordt genoemd. Die huisnaam keert regelmatig terug. De laatst gevonden vermelding dateert van 1665. Op dit moment is de voorgevel, van later datum, nog steeds donkerrood geschilderd.

Achterbuurvrouw Arkenraet is in 1463 overleden of vertrokken, want de hofstede aan de Cruysstrate wordt dan gesplitst in twee delen. Het zuidelijk deel wordt uitgegeven aan Tyman IJsbrantssoon, het noordelijk deel aan Gherijt van Renoy, de eigenaar van het Rode Huys.

In het stedelijke register van transporten en plechten wordt op 24 februari 1536 (bij een transport van een buurhuis) het Roode Huys van *'de erven van*

Oloff van Raijtenberch (Rutemberch, Ruitenberch) *zaliger'* als belending genoemd. Oloffs dochter Stephanie van Rutemberch erft de hofstede in oktober 1569. Zij is dan weduwe van Dirck van Doeijenborgh. Hun dochter Elisabeth erft het huis van haar moeder.

Het is de vraag of haar hofstede dan nog doorloopt tot aan de Cruysstrate (die inmiddels Campstrate genoemd wordt). Uit een transportakte van 14 juli 1604 blijkt dat Adelbert van Egmond van der Nyenborch een huis met hofstede verkoopt aan Peter Janss van Deventer (kleermaker) en diens vrouw Rijntgen Corstiaensdr. Er wordt gesproken over een *'Camere en hoffstede met kelder'*. De zuidelijke belending is *'Elisabeth van Doyenborch met ene poortwech waer deze camer onder gemaect is'* (hier wordt 'onder' gebruikt in de in die tijd in Utrecht gebruikelijke betekenis van 'ten noorden van'). Elisabeth en Peter Janss. laten in het zelfde jaar een overeenkomst registreren waarin wordt afgesproken dat Elisabeth, tegen een eenmalige betaling van 50 gulden, de poort mag gebruiken als achteruitgang van haar huis aan de gracht. Zij deed dat kennelijk al zonder daar toestemming voor te hebben.

Volgens een akte uit 1611 is het huis van Peter Janss. gesplitst in twee woningen. Zijn huis en hofstede omvat bij de koop in 1604 dus het huidige Oude Kamp 1 en het noordelijke deel van nummer 3, waarbij de daar aanwezige poortweg overbouwd is. Na de splitsing in twee woningen verkoopt Peter Janss. het huidige Oude Kamp 1 aan Cornelis Jochumss. van Vloock en het restant van zijn huis met de poortweg op 18 september 1638 (hij wordt dan stadsbode genoemd) aan Diederick van Doeyenborch, Elisabeths zoon.

Er mag veel veranderd zijn in vier eeuwen, maar er werd ook toen al ruzie gemaakt om kleinigheden. Nog enkele punten uit de overeenkomst van 1604 tussen Elisabeth van Doeijenborch en Peter Janss. van Deventer geven daar inzicht in. Er mogen door geen van beide partijen paarden, koeien of varkens in de poort gestald worden behalve in geval van nood en dan niet langer dan een nacht en twee dagen. Elisabeth moet de zolder boven de poort afbreken of van gevelluiken laten voorzien. Zij hoeft de zolder niet te onderhouden. Peter Janss. mag in zijn huis geen 'lichten', ramen of deuren laten maken die uitzien op het erf van Elisabeth, ook niet in de poort. De bestaande ramen mogen blijven zitten, maar niet gewijzigd worden. De twee mussenpotten die aan de gevel van Peter Janss hangen boven het erf van Elisabeth moeten direct weggehaald worden en Peter belooft ook dat er niet meer 'eenige materye, water ofte ijetwas anderen wut (uit) dvoors. veynster opt erff van de voors. Jouffr. van Doyenborch geworpen ofte gegoten' zal worden.

Het zuidelijke perceel met de poort

Op 10 juli 1480 wordt het buurperceel Nieuwe Gracht 32 (doorlopend tot aan de Oude Kamp, nu nummer 5 en 7) in erfpacht gegeven aan Willem van Montfoort, de Proost van Oudmunster. Hij had het zuidelijke deel van Oude Kamp 3 op dat moment al in bezit, want hij wordt in de bovengenoemde akte als belending genoemd. De vastlegging van de uitgifte in erfpacht van die belending vindt pas op 1 oktober 1488 plaats!

De eerstvolgende erfpachtoorkonde waarin het zuidelijk perceel wordt genoemd, is gedateerd op 26 april 1575, maar uit de registers blijkt dat als de buurman aan de gracht, Rijck (Rijcout) van Bockhoven en zijn vrouw Aeltgen (Alidt) Pauwels Gerritsdr. op 21 juni 1575 de hofstede met de *'huijsinghe'* krijgen overgedragen, zij het hebben gekocht van de *'Vicedeecken ende Capittel der kercke van St Peter.'* Die eigenaar is niet bekend uit de erfpachtoorkondes van Oudmunster. De grens tussen de beide hofsteden wordt niet genoemd, maar de *'gemene muer'* zal nog wel op dezelfde plaats hebben gestaan. Hoe zag dat huis er uit?

Tijdens het bouwhistorisch onderzoek van Oude Kamp 5 in 1972, in verband met de restauratie, werd geconstateerd dat van het oorspronkelijke middeleeuwse gebouw (nummers 5 en 7 als één dwars huis, 14e-eeuws) onder andere de trapgevel aan de noordzijde is teruggevonden. Er werd vreemd aangekeken tegen het onafgewerkte uiterlijk en de moeten van een stookplaats en een rookkanaal aan de buitenzijde van de middeleeuwse trapgevel. Terecht werd geconstateerd dat die stookplaats behoorde tot een afgebroken huis aan de noordzijde, dat over de nog bestaande 'poortwech' gebouwd was, zoals dat bij Oude Kamp 7 nog steeds het geval is.

Bij de opmetingen, die hebben geleid tot de kadastrale minuut van 1832, is de grond onder deze noordmuur gerekend tot het huisje dat over de steeg gebouwd was. Dat huisje is rond 1850 afgebroken, maar de grond onder de noordmuur van nummer 5 hoort nog steeds bij het buurperceel nummer 3. Het achterste, nieuwere deel van de noordmuur van nummer 5 staat ongeveer 15 cm naar binnen. Ook het stuk muur dat is opgemetseld boven de trapgevel bij de verhoging van nummer 5 ligt ruim 10 cm terug. Daaruit zou kunnen worden afgeleid dat dit huis later gebouwd is dan zijn noordelijke buur en ingebalkt in de bestaande muur. De nieuwere delen werden op eigen grond opgetrokken. Zo zag men dat ook in 1832 al. Dat zou betekenen dat de 14e-eeuwse trapgevel in oorsprong behoorde bij het huis van de *'vicedeecken ende Capittel der kercke van St Peter'* en niet tot het huidige nummer 5. En dat die muur niet kan worden gebruikt bij het dateren van Oude Kamp 5.

Er bestaat een kans dat er bij dat huis van St. Pieter een achterhuis hoorde, dat langs de poort stond. De achtergevel daarvan kan hebben gestaan op de plaats van de huidige achtergevel. Er is daar nog steeds de doorsnede van een middeleeuwse muur te zien met op ongeveer 4,85 meter boven het huidige maaiveld de restanten van een 'schoudersteen', gemaakt van blauwe natuursteen. Dat is ongeveer 75 cm lager dan de laagste trap van de trapgevel in de poort. Zo ontstaat een beeld van de bebouwing dat sterk lijkt op de situatie zoals die nu nog bij nummer 7 bestaat: – een dwars huis van twee bouwlagen met zolder; – een schouw op de eerste verdieping; – trapgevels links en rechts; – een (later gebouwd?) smaller achterhuis met de kap evenwijdig aan de poort. Of de poort er meteen al was of later, vlak vóór 1590 door het huis is aangelegd is niet af te leiden uit de bekende gegevens.

In 1590 is het perceel weer gesplitst in twee hofsteden want dan verkopen Rijcout en Alidt het huis met hofstede aan de 'Nije Graff' (Nieuwe Gracht 30) aan Frans Lombartz (Lommertss). Het grachtenhuis behoudt wel zijn uitgang naar de Campstrate via de 'poortwech'. In 1598 draagt Alidt, inmiddels weduwe geworden, namens de erven van Rijcout op 3 februari de 'hofstede met husinge' aan de Campstrate over aan Hendrik Verhuel, gehuwd met Anna van Grootvelt. Rijcout zelf had nog in januari 1597 via een koopcedule de koop met Hendrik geregeld. Ook de erfpachtbrief van het kapittel van Oudmunster is al in 1597 uitgegeven: op 26 februari. In de transportakte wordt onder andere gesproken van een *'servituyt van watergange'*. Er mocht dus (regen-) water van het erf afstromen naar de Campstraete. Begrijpelijk want de poort heeft nog steeds over een lengte van ongeveer twintig meter een afschot van ruim zestig centimeter. Hendrik vestigt een plecht (hypotheek) van f400 op de hofstede maar verkoopt op 24 april 1598 al weer door aan Adolf Spranckhuijsen en zijn huisvrouw Maria Floris. In 1598 verkopen Frans Lommertss en Weijndelmont van Liende (is hij inmiddels getrouwd?) het grachtenhuis met hofstede *'streckende tot over die halve putte mitten agteruitganck ter Campstraet toe'* aan Johan

Eind zestiende eeuw wordt steeds vaker de naam Brigittesteghe (of -strate) gebruikt in plaats van Campstrate. De huidige Oude Kamp wordt nog zelden Cruisstrate genoemd maar krijgt nu de naam Campstrate toebedeeld. Ook Beghijnesteegh komt voor als naam van de Brigittenstraat maar een enkele keer ook voor de Oude Kamp. Voer voor puzzelliefhebbers!

Eén van de onopgeloste raadsels is die halve put. De andere helft zal wel tot de hofstede aan de Campstrate behoord hebben, hoewel hij in de transporten van dat perceel niet genoemd wordt. Maar waar stond hij? Ofwel hoe diep was het afgesplitste perceel?

van der Vecht en zijn echtgenote Margaretha van Suijlen van Nijvelt. Nu de splitsing van de hofstede heeft plaats gevonden laten we hier het huis aan de Gracht (het huidige nummer 30) verder rusten.

Adolf Spranckhuijsen en Maria Floris genieten slechts twee en een halfjaar van het huis aan de Campstrate: op 11 september 1600 dragen zij het over aan Elisabeth van Doeijenborgh. Elisabeth is, als reeds beschreven, eigenaresse van het noordelijke buurperceel: het huidige Nieuwe Gracht 28, dat door loopt tot aan de poort naar de Campstrate, waar nu het hoofdhuis van Oude Kamp 3 staat.

De stichting van de Godskameren

*In het eerste kwart van de 15e eeuw wordt Zweder geboren, een bastaard van Cuylemburg. Volwassen geworden verhuist Zweder naar Utrecht. Zijn zoon Herman (*1469, †1495) noemt zich 'van Doeijenborgh'. Hermans zoon Jan (*1492, †1529) is in 1519 en in 1523 schepen der stad Utrecht. Jan en zijn vrouw Margriet krijgen 8 kinderen, waarvan zoon Dirk (*? †1560) huwt met Stephanie van Rutemberch.*

In het register op de overluidingen van de Domkerk wordt Jonckvrouwe Stephanie van Doeijenborch genoemd: op 14 september 1578 is zij overleden en wordt de Martinus twee uur(!) geluid ad 3 florijnen.

De dochter van Dirk en Stephanie, Elisabeth van Doeijenborgh trouwt met Caerl Stuer. Caerl wordt wegens verdenking van contacten met de vijand de stad Utrecht uitgezet.

Elisabeth heeft zich dan al van hem laten scheiden wegens het herhaalde overspel van Caerl met (onder andere) Mechteld de Jonge, en wegens het feit dat Caerl 'nae haer lijff stond', haar mishandelde. Caerl trekt naar Spanje waar hij wegens valse munterij wordt 'gejustificeerd' (terechtgesteld). Hun zoon Diederick weigert de naam van zijn vader te dragen. Hij noemt zich Van Doeijenborgh à Cuylemborgh.

Elisabeth van Doeijenborgh is rijk. In de registers van transporten en plechten komt zij zeer regelmatig voor en dan vooral als uitlener van behoorlijke bedragen. Haar afstamming, maar ook het feit dat haar grootvader Jan van Doeijenborgh schepen is geweest en haar vader zowel raad als schepen, wijst op een welgestelde familie.

Bij de hofstede aan de Campstraete die zij in 1600 gekocht heeft, heeft zij tussen 1600 en 1631 enkele kameren (huisjes van één kamer groot, met een zolder) laten bouwen aan de 'poortwech'. Het huis dat er al stond had zoals hierboven beschreven twee bouwlagen. De nok van het dak liep evenwijdig aan de straat.

De twee kameren daar achter waren minder hoog. Zoals eerder werd verondersteld kan het zijn dat het voorste van die twee er al stond, als achterhuis van het huis aan de straat. Er is later, in 1854, aan de genoemde schoudersteen gehakt, bij de afbraak van de kamer en de nieuwbouw van het zijhuis. Zowel de plaatsing als de vorm van het restant wijzen op een kap evenwijdig aan de steeg.

Daglicht hebben het tweede en derde

huisje vooral van de noordzijde gehad. Daar was ook een poortwegwaarvan slechts de eerste 4,8 meter overbouwd was. Aan de zuidzijde stond tegenover het tweede huisje, aan de andere kant van de steeg op 1,30 meter afstand, het twee bouwlagen hoge huis nummer 5. En tegenover het derde huisje stond waarschijnlijk een losstaande achterbouw van nummer 5.

Niet duidelijk is of er in totaal vier of vijf kameren op een rijtje stonden. Misschien zelfs wel zes. Op de kadastrale kaart van 1832 staan er vier, maar met voldoende ruimte tussen de derde en vierde kamer voor een vijfde woning, en ten westen van het laatste huisje nog ruimschoots ruimte voor een zesde (zie ook de tekeningen op pagina 18 en 20). Anderzijds worden er in een akte uit 1783 slechts vier genoemd.

De huisjes die Elisabeth sticht zijn zogenaamde Godskameren: huisjes bestemd om gratis te worden bewoond door armen. Zij laat niet alleen kameren bouwen maar sticht ook een fonds, voor het onderhoud van de huisjes en voor ondersteuning van de bewoners, zoals gebruikelijk was bij Godskameren. Deze conclusie moet worden getrokken uit latere bronnen want een stichtingsacte is ondanks uitgebreid speurwerk niet te voorschijn gekomen. Ook geen testament. In het register waarin de octrooien om te testeren⁴⁾ worden vermeld komt nergens de naam Elisabeth van Doeijenborgh of de weduwe van Caerl Stuer voor. Maar er zijn enkele hiaten in dat register. Er móet een testament geweest zijn, zoals zo dadelijk zal blijken.

Elisabeth sterft op 10 januari 1631. Zij wordt overluid op 12 januari en begraven in de Weeskerk, de kerk van het weeshuis aan de Oude Gracht, op de plaats van het huidige 'Tivoli' (voor de oudere lezers: het NV-huis).

Een burenruzie

In juli 1638 wordt er bij het hof van Utrecht een klacht ingediend door 'Mr Pieter Schade cum Soc: executeurs van den Testamenten van Za(liger) Joffren Elisabeth van Doeijenborch in haer leven weduwe van Carel Steur'. De klacht is gericht tegen zoon Dirck (Diederick) van Doeijenborch, die 'hem hadde onderstaen niet alleen aende selve cameren een stalle te doen maecten maer oock die muren van d'selven cameren aen de hoff responderende daertoe te incorporeren ende daer mede hem noch niet genoegende seeckere twee raempten ofte staende lichten in de mure van d'selve cameren ende daerdoor d'selve haer beste licht waren scheppende daer uit te nemen ende in d'voorseide muere gemaecte stalle te doen stellen ende d'voorseide lichten tenenmael toe te leggen'⁵⁾.

Het mag duidelijk zijn dat hier sprake is van 'notoire attentaten ende spolie'⁶⁾

Mr. Pieter Schade in 1613, 29 jaar oud, door onbekend meester.

De executeurs verzoeken dan ook dat Diederick 'geordonneert' zal worden een en ander 'schadeloos aff te doen ende alles te stellen in sulcke state als het was'.

Tevergeefs. Hij wordt wel veroordeeld conform het verzoek maar in 1640 staat Mr. Pieter Schade opnieuw voor het Hof.

Ondanks de veroordeling is er niets afgebroken. Opnieuw wordt Diederick veroordeeld. Maar of er ook wordt afgebroken mag worden betwijfeld. Want tot en met 1638 was er ten noorden van de cameran sprake van een poortweg, maar in 1658 spreekt men in een beschrijving van Die-

dericks hofstede van: 'tot de Camp toe met de camer beseyden den stal'. En ook in 1663 is er sprake van een 'camere en stal' op het achtererf van Diederick.

Overigens is het van deze 'camer' dat de kelder en de keldertrap nog aanwezig zijn onder de hal van het huidige huis.

Pieter Schade blijft de Godskameren van Doeijenburch beheren. Daar wordt later nog op teruggekomen.

Verder met het noordelijk perceel

Diederick woont niet in het huis aan de gracht. Hij is bewoner van het buiten 'Nijveld'. Van de feitelijke bewoners van Nieuwe Gracht 28 is weinig bekend. In 1663 wordt de advocaat Mr. Clemens van Gessell genoemd als bewoner.

Diederik van Doeijenburch a Cuijlemborch (sinds 1648 tevens Heer van Walenburg) en zijn (tweede) vrouw Allegunda d' Ruijter dragen op 21 december 1665 het hele perceel over aan hun zoon Otto en schoondochter Judith van Wijnbergen.

In 1670 verkoopt Otto het aan Johan Andries van Panhuis, die het in 1678 doorverkoopt aan Anthoni van Vianen. Diens weduwe, Haesje van Wijk draagt huis, hofstede, kamer en stal op 9 maart 1698 over aan Jacomina van Ameland, de weduwe van Johannes Lampe, in leven predikant te Embden.

Het huisje (de kamer aan de Camp) wordt door Jacomina in 1701 verkocht aan vrouwe Emmerentia van der Burgt, de weduwe van Anthonie van Egeren. De rest van het complex is al eerder, tussen 1698 en 1701, aan haar verkocht. Wanneer is niet duidelijk, evenmin waarom het eerst is gesplitst. Verkocht Jacomina wegens geldgebrek en woonde ze tijdelijk in de kamer?

Emmerentia laat in 1714 haar testament maken. Haar zoon Piter van Egeren wordt aangewezen als executeur-testamentair.

Zij overlijdt vermoedelijk in 1727, want de boedelscheiding vindt plaats in dat jaar op 24 september. Na een aantal legaten is er, buiten de reeds verdeelde inboedel met goud, zilverwerk en schilderijen, f 30693 over. Dit wordt in drie porties verdeeld over haar drie kinderen: Piter, Petronella en Angenita Dorothea. Petronella krijgt f 10974. Waarom zij iets meer dan een derde deel krijgt staat niet in de akte van boedelscheiding.

Dat bedrag wordt toegewezen in de vorm van een parelsnoer van 92 parels gewaardeerd op f 1000, haar aandeel in een huis in Brabant à f 900, diverse obligaties tot een bedrag van f 5774 en de helft van het huis aan de Nieuwe Gracht met de stal en een huisje in de Kamp. Dat wordt gewaardeerd op f 3300. De andere helft komt in bezit van haar broer Piter. Het totale perceel met bebouwing is dus f 6600 waard.

Na het overlijden van haar broer Piter in 1728 erft Petronella zijn aandeel in het complex. Zij woont er ook.

Petronella is al sinds 1721 weduwe van Melchior Leydekker, professor in de theologie aan de Utrechtse Academie.

De bouwheer is een vrouw

Petronella van Egeren verkoopt op 6 juni 1732 het achtererf van haar huis: 'sekere camere of huisje met een stallinge daar naast en een hofje daar achteraan' met als belendingen: ten zuiden enige 'Rooms Catholike godskameren' en ten noorden Jeremias Bick. Nadere omschrijving van het gekochte: 'sijnde de camere of huisje laatst in hure gebruikt bij IJsaak Mesman en de stallinge bij den Here Andries Abbema Here van Woudenberg'. Een en ander wordt verkocht voor elfhonderd Caroli guldens (à 20 stuyvers 't stuck). De overdrachtsbelasting (veertigste penning: 2,5 %) en de overige kosten komen voor rekening van de koopster. Die nieuwe eigenaresse van het nu verzelfstandigde perceel aan de Oude Kamp is Anna Maria Danckers, weduwe van Adrianus de Boer.

De westelijke begrenzing van het erf is het tuintje van Juriaen Vastman, meester timmerman, wonend in de Herenstraat (nummer 11). In de koopakte en in de transportakte wordt vastgelegd dat er tussen het getransporteerde erf en het erf van Petronella van Egeren (dat ook een deel van de westelijke belending is) 'een muijrtje sal worden gelecht (gemetseld) tot scheidinge en affsluizinge van wedersijts erven'.

In een omschrijving van het perceel van Vastman wordt gesproken van 'het huis aan de zuidzijde van de Heerenstraat tot agter aan de gang van de weduwe van Egeren'. Op de kadastrale kaart van 1832 is die situatie nog te herkennen (zie kaart op pagina 18).

In de transportakte van 20 februari 1733 wordt het perceel als volgt omschreven 'het erf waar een camer met stallinge gestaan heeft en waar de nieuwe eigenaar een huis laat bouwen'. Er is dan dus al gesloopt.

*Petronella van Egeren, weduwe Leijdecker
Anna Maria Danckers WED. de Boer*

De handtekeningen van Petronella van Egeren, weduwe Leijdecker en Anna Maria Danckers, weduwe de Boer, onder de koopakte.

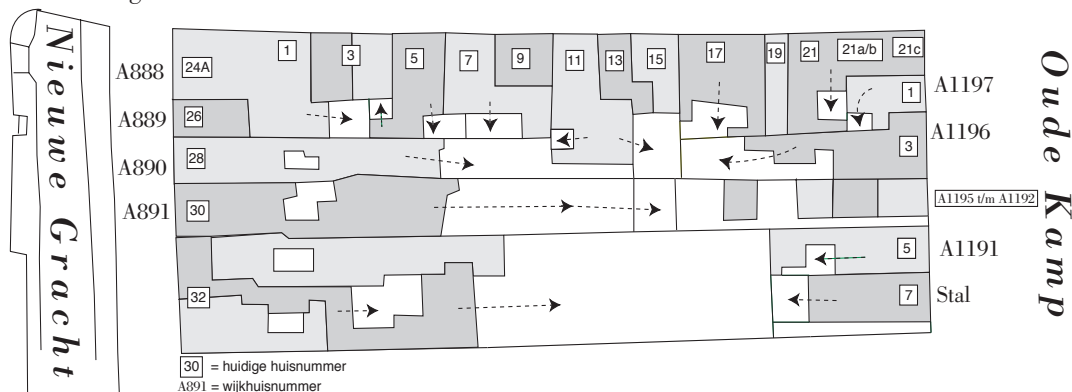
Anna Maria Danckers-de Boer bouwt een mooi huis. In de hal wordt een houten traphek geplaatst, verdieping-hoog (ruim 3,70 meter) en ruim een meter breed. Het beeldhouwwerk is in late Louis XIV stijl. Kleuronderzoek is nog gaande maar het ziet er naar uit dat grote delen blank gelakt donker eikenhout afgewisseld werden met accenten in zeer donkerblauw en bladgoud. Bovenin is een medaillon aangebracht met de afbeelding van een mannenkop en profiel, met lauwerkrans. Is het, gezien de lauwerkrans, zomaar een zogenaamd 'keizerportret', een veel gebruikt thema in die tijd, of is het een portret van Adrianus de Boer?

De huidige voordeur dateert ook uit de bouwtijd, evenals het grote messing slot en de klinksluiting (in de functie van dagslot, wat ongebruikelijk is voor die tijd bij een woonhuis in de stad). Het grote slot werd rond 1960 nog ge-

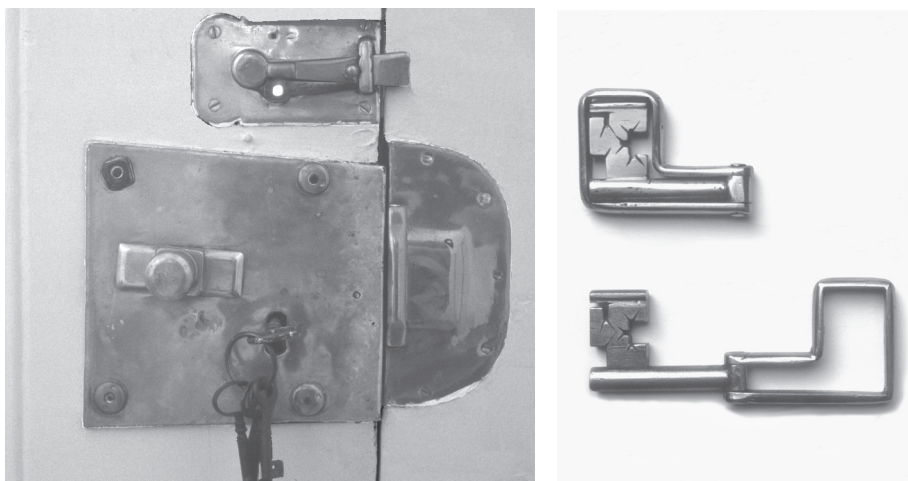
Zou de oom van Anna Maria Danckers, Egidius van de Putt, hebben bemiddeld bij de aankoop van het perceel? Hij had, als één van de twee oudste predikanten in Utrecht, geassisteerd bij het op orde brengen van de zaken van de verkoopster, Petronella van Egeren, na het overlijden van haar man Melchior Leijdecker in 1721. Melchior was professor in de theologie aan de Utrechtse Academie en misschien een studievriend van Egidius. In de verschillende testamenten die Petronella laat maken wordt Egidius ook bedacht met geld, enkele meubelen en boeken naar keuze uit de bibliotheek van haar man. Op voorwaarde dat hij executeur-testamentair is en voogd van de minderjarige erfgenamen. De eerste keer wordt hij bedacht met twaalf boeken, de tweede keer tien en het laatste testament spreekt van acht boeken. Hij krijgt als executeur-testamentair eerst de notaris naast zich en wordt later vervangen door een van de dochters van Anna Maria Danckers, Aletta Petronella de Boer.

Herenstraat

St Paulusbrug

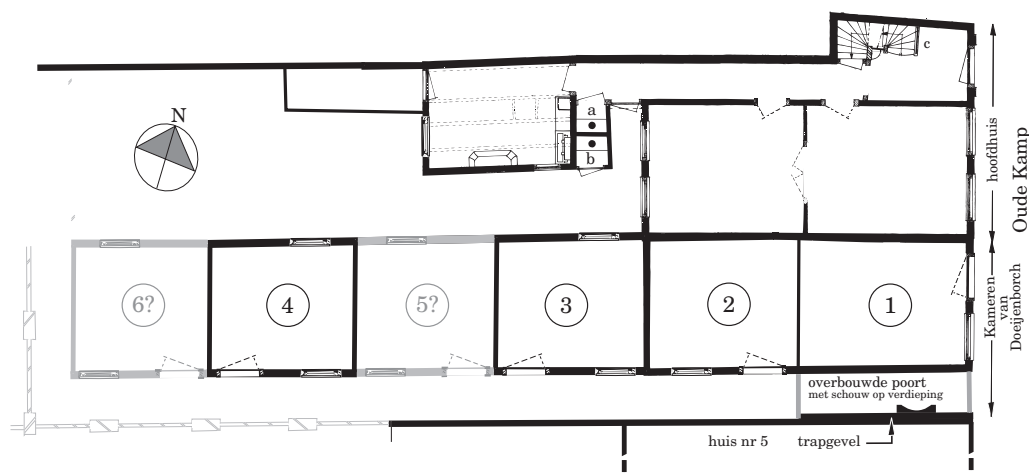

Bewerking van een deel van de kadastrale kaart van 1832. Vastman woonde in Herenstraat 11: dat is bebouwd tot aan een smalle strook grond. Het tuintje van nummer 11 ligt ten oosten van het achterhuis en de tuin van Oude Kamp 3 loopt dan nog door tot aan dat tuintje. De strook grond ten zuiden van het huis van Vastman is de gang van de weduwe van Egeren die het erf Nieuwe Gracht 28 verbindt met het erf Oude Kamp 3. Een deel van die gang is inmiddels bij het tuintje van nr. 11 getrokken.

Het grote voordeurslot met daarboven de klinksluiting. Rechts een afbeelding van een vouw-sleutel, zoals die tot pl.m. 1960 nog gebruikt werd. Boven in gevouwen, onder in open stand.

Situatie na het bouwen van het hoofdhuis in 1734. De getekende indeling van de kameren van Doeijnborch berust op een veronderstelling. De huisjes 1-4 stonden op de getekende plaats. Van huisje 5 en 6 is niet zeker of ze bestaan hebben. Ze waren er in ieder geval in 1783 al niet meer.

De oude keuken uit 1733/34. Rechts de grote schouw met haardplaat. Links, onder de kast, het turvenhok voor de dagvoorraad. Midden de dubbelpomp met de hardstenen gootsteen.

Van de oude dubbelpomp is het pompmechanisme nog aanwezig maar de zuigers werken niet meer. De ene pomp was aangesloten op een welwaterput, waarvan de plaats niet bekend is. De andere pomp was aangesloten op een grote waterkelder van 10 m³, voor regenwater, geheel betegeld met witjes. Die put is na de aanleg van de waterleiding rond 1900 in gebruik genomen (en tot de vijftiger jaren van de 20e eeuw in gebruik gebleven) als beerput.

Het kalkarme regenwater was bestemd voor de was, het welwater voor overige waterbehoefte. Dit systeem lijkt een voorloper te zijn van de gescheiden watervoorziening in Leidsche Rijn.

bruikt. Er was daarvoor een sleutel beschikbaar die dubbel gevouwen kon worden.

Naast de lange gang naar achteren zijn er twee kamers. Bij de restauratie in 1992 zijn de bouwsporen gevonden van een grote deuropening op de plaats waar een porte-brisée tussen die twee kamers heeft gezeten.

De koperen pomp met hardstenen bak in de keuken achter het hoofdhuis is ook origineel evenals het kleine raampje daar vlak boven, de enorme keukenschouw, de turfzolder met de turfstortkoker (naar de berging van de dagvoorraad onder het aanrecht) en een groot gedeelte van het tegelwerk met 'witjes'.

De keuken had oorspronkelijk een vloer van ongeglazuurde rode plavuizen (22x22 cm). Die liggen nog voor 80 % intact ongeveer 15 cm onder de huidige plavuizen. De onderste lagen verf op de turfstortkoker en op het kleine raampje zijn van dezelfde donkere kleur blauw die werd gevonden op het traphek.

Op de verdieping van het huis is er een overloop met een trap naar de zolder, een klein kamertje boven de hal, met daarnaast een grote voorkamer.

De grote kamer achter beslaat de volle breedte van het huis.

De kap van het huis heeft de nok haaks op de straat. Maar omdat het voorste

deel van het huis een halve travee breder is dan het achterste deel moest een oplossing worden gevonden om het verschil te overbruggen. Het voorste deel van de kap heeft dan ook een korte nok evenwijdig aan de straat. De timmerman die de constructie bedacht heeft om de twee kapdelen op elkaar te laten aansluiten mag een creatieve vakman genoemd worden. Aan de achterzijde van de zolder bevindt zich, over de halve breedte, een dienstbodenkamer. Verfsporen op enkele balken aan de voorzijde van het huis wijzen op de vroegere aanwezigheid van nog zo'n kamertje.

Bij het bouwen van het huis heeft er overigens geen protest meer geklonken van de zijde van de beheerders van de kameren van Doeijemburch.

Anna Maria Danckers leent op 3 juli 1734 van Egidius van de Putt (dominee, gehuwd met Susanna Maria Roemer) 2500 carolusgulden met als onderpand het huis aan de Oude Kamp. De afgesproken rente is 3 %, aan de lage kant voor die tijd. Begrijpelijk, het was familie: de moeder van Anna Maria Danckers was Petronella van de Putt, een zuster van Egidius.

In het testament van Petronella van Egeren van 4 november 1732 zijn de beide dochters van Anna Maria Danckers, Aletta Petronella de Boer en

De dienstbodenkamer op zolder.

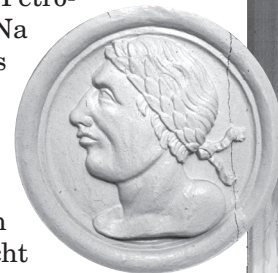

haar zuster Anna Cornelia, tot universeel erfgenaam benoemd. Petronella overlijdt eind 1739. Na aftrek van een hele reeks legaten aan zilver, goud, parels, schilderijen, boeken en linnengoed, blijft er nog genoeg over voor de zusjes. Onder andere erven zij het huis Nieuwe Gracht 28, zodat het complex Nieuwe Gracht 28 – Oude Kamp 3 weer in één hand is.

Beide dames zijn in 1748 ook de enige erfgenamen van hun oudoom Egidius. Zij lossen uit de erfenis op 8 oktober aan zichzelf het in 1734 door hun moeder geleende bedrag af – een administratieve handeling. Het huis aan de Oude Kamp met de daarop tot dan toe rustende plecht is kennelijk intussen hun eigendom. Uit testamenten van haar oom en van Petronella van Egeren blijkt inderdaad dat Anna Maria Danckers tussen eind 1739 en begin 1743 is overleden.

Op 3 december 1766 transporteert Anna Cornelia de Boer (inmiddels gehuwd met Johan Tuchten) haar aandeel in het huis aan de gracht aan haar zuster Aletta Petronella. Haar deel in het huis Oude Kamp 3 vermoedelijk in diezelfde periode, want de (tweede) echtgenoot van wijlen Aletta, Ds. Ernest van Essen, transporteert in 1780 het grachtenhuis en op 3 augustus 1785 het huis aan de Kamp. Dat laatste wordt dan overgedragen aan Maria Koppen die sinds 1780 weduwe is van Paulus Sorie en dus in principe zelfstandig (zonder gemachtigde) mag handelen.

Het traphek in de hal, met het medallion.

Op 29 oktober 1783 neemt zij met haar tweede echtgenoot Jan de Koff een plecht op een van hun huizen in de stad. De boedelscheiding na Jan's overlijden vindt plaats op 12 juli 1785.

In 1790 blijkt Maria gehuwd te zijn met Matthijs Hendrik de Wit. Zij worden in 1793 voor de 100e penning⁶) aangeslagen. Zij wonen in het huis in de Oude Kamp. Maria's moeder, Helena de Graaf, weduwe van Matthijs Koppen is bij hen ingetrokken. Die moeder wordt niet aangeslagen omdat zij niet tot f1000 gegoed is.

Maria blijft in de Oude Kamp wonen. In de registers van de volkstelling van 1813 komt zij voor als Maria Koppen, weduwe van Matthijs de Wit, rentenierster, 75 jaar oud. Zij heeft een (gezelschaps-?) dame in huis: Neeltje Horn, 41 jaar, ook rentenierster.

De periode begin 19e eeuw is voor huizenonderzoekers een probleem. Het is een tijdlang niet verplicht overdrachten te registreren. Het wordt nogal eens vergeten. Wanneer Maria haar huis overdraagt aan de volgende eigenaar is mede daardoor niet te achterhalen evenmin als diens naam. In de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels (OAT) bij de kadastrale minuut van 1832 wordt als eigenaar genoemd de weduwe van Johannes Vermeer. Beroep: uitdraagster. Maar of zij (of haar man) het huis heeft gekocht van Maria blijft onzeker.

Zij woont er niet zelf, het huis is verhuurd. De volkstellingen van 1824 en 1830 noemen als bewoner Jan Lambertus Hendrik van Dam (in 1824 36 jaar oud, ontvanger der stedelijke belastingen). Het lijkt daardoor waarschijnlijk dat het echtpaar (of de weduwe) Vermeer al in 1824 eigenaar is. De lacune in de kennis over bezit en bewoning is dus maar elf jaar.

Jan van Dam woont er niet alleen. Zowel in 1824 als in 1830 worden ook als bewoners genoemd: Catharina Maria van Dam (geboren in 1800, vermoedelijk een zuster van Jan) en Gerarda Kruisweg (geboren in 1788, de dienstmaagd). Hier hebben we de eerste naam van een bewoonster van de dienstbodenkamer op zolder!

Godskameren geen godsgeschenk

We gaan terug naar de kameren van Doeijenborgh. Zij worden in de registers van transporten en plechten slechts als belendingen genoemd. Gedurende lange tijd worden er geen andere gegevens gevonden. Geen eigenaren, geen beheerders, geen bewoners! Een enkele keer duikt de naam Van Dompelaar op of de naam Schade, of: enige RK Godskameren. In belastingleggers en -blaffaards⁸) komt af en toe de vermelding 'wordt niet betaald' voor. Maar bij de (verplichte) registratie van de armenkamers of Godskamers in de 17e en 18e eeuw worden de kameren van Doeijenborgh nergens genoemd. Uit de OAT blijkt dat ze in 1832 in bezit zijn van de Oude Rooms Katholyke Aalmoezenierskamer (ORKA). Zoeken in de archieven van de ORKA levert eindelijk resultaat op: er komen de volgende papieren boven tafel.

Een akte van 1783 geprotocolleerd op een zegel van één gulden: op 8 maart compareert voor Jan de Cleftay, notaris van het hof van Utrecht, Anthonij Godardus Schade van Westrum, wonend te Amsterdam. Hij geeft te kennen dat zijn overleden vader Mr. Ernst François Schade hem heeft aangewezen om *'te administreren en dirigeren de vier Godskameren aan de westzijde van de Oude Kamp met de uijtdeeling daerbij behoorende'* alles met *'gelijke magt van Assumptie, Substitutie en Surrogatie.'* *'Breder acte daervan zijnde'* op 1 juli 1774 gepasseerd voor dezelfde notaris. Anthonij Godardus benoemt in de akte van 1783 om na zijn dood te administreren en te dirigeren, zijn broer Cornelius Johannes en zijn zuster Jonkvrouwe Digna Catharina Schade van Westrum.

In 1822 worden de kameren door Cornelis Schade als schenking aangeboden aan de ORKA.

De regenten willen meer weten. Zij zenden een brief naar Amsterdam, aan de neef van Cornelis, E. Schade, die vermoedelijk voor zijn oom het contact heeft gelegd. Zij vragen (waarschijnlijk) om meer informatie en/of papieren en (zeer waarschijnlijk) ook naar fondsen. Deze brief is niet bewaard gebleven in het ORKA-archief.

Cornelis Schade antwoordt in zijn brief van 15 augustus 1822 dat hij aan het verzoek van de regenten niet kan voldoen. Hij vraagt de Godshuisjes op de Camp *'a Costi te accepteren zoals ze zijn zonder enige melding van fundaties of daartoe behoorende capitaal als zijnde hetzelve reeds lang door de slegte staat en verponding aan de gemelde wooningen gesmolten.'*

Hij wil er vanaf: *'om mijn van het onderhoud en bezwaare verponding te*

ontslaan' maar wil ze graag binnen de 'Cleregie' (= Oud Katholieke kerk) houden. Anders moet hij ze overdoen aan het land!
Het beverige handschrift van deze brief is duidelijk van een oude man, in 18e eeuwse stijl.

Cornelis zet door, getuige een akte van 2 november 1822: *'Acte verleden voor Abraham Zuurdeeg, openbaar Notaris, residerende te Leyden'*.

De comparant is: *'de Wel Edele Heer Cornelis Schade van Westrum, rentenier, wonende te Leyden op de Oude Cingel wijk 5, nr. 324'*. Hij doet: *'zuivere en eenvoudige gifte onder de levenden, in den besten vorm waarin een donatie gelden kan aan de Heeren Regenten van de Oude Rooms Katholyke Aalmoezenierskamer binnen Utrecht'* van vier kameren, staande *'in een poortje, aan de Westzijde van de Oude Kamp Wijk A nr. 1192, 1193, 1194 en 1195, herkomstig uit den Boedel van wijle Jufvrouw Elisabeth van Doyenburch en zulks in den staat waarin die kameren zich thans bevinden, met alle aanhorigheden van dezelve, zonder daarvan iets uit te zonderen of voor te behouden, ten einde daarvan het genot te hebben van de dag af dat door gezegde Heeren Regenten autorisatie van Zijne Majesteit den Koning zal zijn verkrege tot het accepteren dezer donatie.'*

Comparant geeft te kennen dat hij geen kinderen heeft *'die door de gift benadeeld worden'*; hij heeft *'voorzeide kameren steeds doen dienen om daarin eene vrije woning te verschaffen aan behoeftige personen'*. De regenten van de ORKA zullen dat blijven doen.

Cornelis Schade schrijft op 11 december 1822 aan de regenten van de ORKA dat hij hun brief met de bevestiging van de ontvangst van de notariële akte heeft ontvangen en gaat dan verder: *'Wat nu de 2 gezondene pampieren aangaat dat is alles wat er van geweest is, en dit is de reden waarom ik UEDs niet geantwoord heb want anders had ik UEDs dezelve voort gezonden, zoo dat ik nu geheel van die Godskameren af ben, dewijl ik dezelve geheel aan UEDs heb overgegeven en dewijl ik den afstand van de Godskameren heb gedaan voordat dit ongeluk is gebeurd.'*

Wat zijn dat voor papieren geweest? Eén ervan zou de akte van 1783 kunnen zijn, want hoe komt die anders in het ORKA-archief. Ook is niet duidelijk wat hij bedoelt met het ongeluk. Overduidelijk is wel, dat hij erg blij is van de kameren af te zijn.

Op 15 juli 1823 geeft koning Willem I toestemming de gift te aanvaarden mits er aan het Rijk een bedrag ter hoogte van het successierecht zal worden betaald. De gift wordt getaxeerd op een waarde van f350. De kerk betaalt f35 hoofdbelasting en f5,25 voor de vijftiende procent verhoging, alles verschuldigd voor recht van successie van een donatie.

Vragen bij gevonden gegevens

De vader van Anthonij en Cornelis, Meester Ernst Schade van Domselaer van Westrum is regent van de ORKA van 1737 tot 1777. Waarom geeft hij de kameren niet aan de ORKA maar behoudt hij de directie binnen de familie? In de registers van transporten en plechten wordt hij in 1727 bij een transport als belendend *eigenaar* genoemd.

Als hierboven beschreven treedt zijn voorvader Meester Pieter Schade in 1638 en 1640 op als executeur van Elisabeth van Doeijenborch's testament met betrekking tot de door haar gestichte Godskameren, in een proces tegen haar zoon Dirck. Is de familie Schade de kameren later min of meer als eigendom gaan beschouwen? Daar lijkt het wel op, gezien de opmerking in de akte van 2 november 1822 waar gemeld wordt: *'Comparant heeft geen kinderen die door de gift benadeeld worden'*. Ook de stichtingsakte van de Godskameren is zoek: zie de brief van 11 december 1822. En wanneer in 1798 de regenten van de in de stad aanwezige liefdadige instellingen en fundatiën opgave moeten doen van hun bezittingen zijn de Godskameren van Doeijenborch daar niet bij.

Er is in 1774 blijkens de akte van 1 juli van dat jaar nog geld voor de *'uijtdeeling daarbij (bij de huisjes) behoorende'*. Maar bij de overdracht aan de ORKA is het kapitaal dat Elisabeth bestemd had voor de kameren op. Gesmolten, zoals Cornelis dat noemt. De huisjes verkeren kennelijk in een deplorabele staat en zijn zwaar verpond (belast). De Godskameren zijn voor de regenten van de ORKA duidelijk geen godsgeschenk!

Ondanks die deplorabele staat worden ze nog wel bewoond. Bij de volkstelling van 1813 staan er vier huisjes. De bewoners zijn dan: op nr. A1192 (het voorste huisje vanaf de straat, met de verdieping over de poort gebouwd, ingang ook aan de straat) Geertrui van Vreeswijk, 83 jaar. Op nr. A1193 (het donkerste huisje): M. A. van Vreeswijk, 76 jaar. Op nr. A1194: Wilhelmina Hellema, 62 jaar en op nr. A1195: Johanna Verbeek, 69 jaar, samen met Maria Brunner (90). In het franstalige register wordt Maria 'indigent' genoemd: behoeftig. Allen zijn 'sans profession', zonder beroep.

De volkstelling van 1824 levert de volgende namen op: A1192: de zusters Petronella Pelk (63) en Catharina Pelk (56), beiden naaisters. A1193: Johanna Colombijn-Smit (59, 'breidster'). A1194: Maria de Vries (76, schoonmaakster). Op A1195 woont nog steeds Johanna Verbeek.

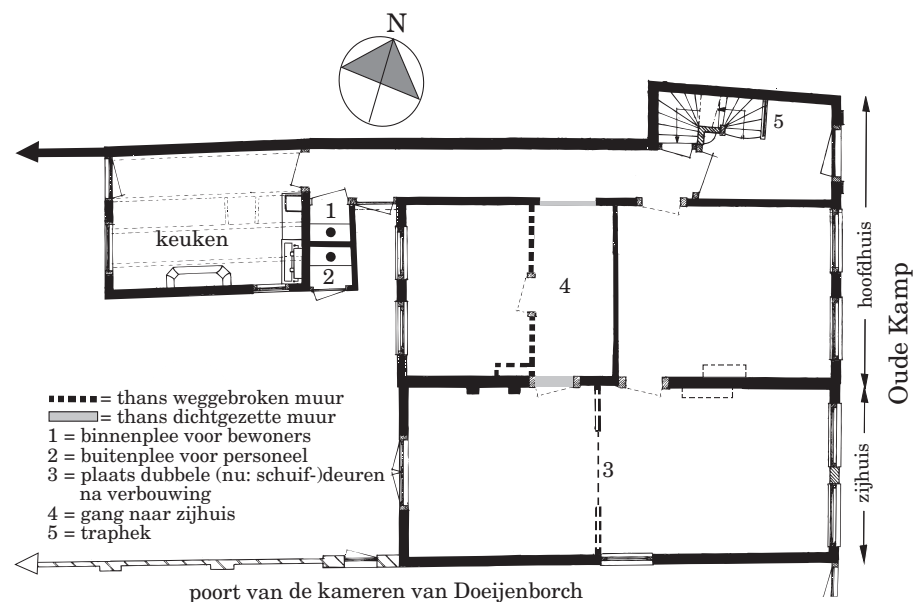
Allen wonen er ook nog in 1830. Maar in 1832 worden de kameren volgens de notulen van de regenten van de ORKA, in een besluit tot verkoop, een

'ledig erf' genoemd. Toch is in 1840 volgens de volkstelling het voorste huisje nog bewoond, door de familie Larsen: de weduwe Marretje Larsen-Struis (54) met een zoon en drie dochters. De drie oudste kinderen (Elisa Dorothea Maria, 21, Jan Nicolaas Casper, 19), Soetje Maria Margaretha, 18) beoefenen allen het beroep 'kunstdraaier'. De jongste dochter (Johanna Hendrika Jacoba, 16) heeft nog geen beroep. De andere drie huisnummers worden 'vervallen' genoemd.

Tien jaar later, 1850, woont de weduwe Larsen op Oude Kamp nr. 1 (wijk A nr. 1197), een huisje dat eigendom is van de RC Armen in de Donkerstraat.

Al deze mensen waren behoeftig. Zij woonden gratis, maar in krotten. Zij maakten deel uit van de toenmalige samenleving. Van onze geschiedenis. Ook hun namen moeten genoemd worden.

Plattegrond na de aanbouw in 1854.

De verbouwer

Op 11 december 1833 koopt David van der Kellen, graveur/stempelsnijder bij de Rijksmunt, de kamers van Doeijenburch van de ORKA. In de kadastrale omschrijving wordt gesproken van een erf, dus zonder huisjes. Toch woont er in ieder geval nog iemand in het voorste huisje, het oudste!

Twee maanden later, op 18 februari 1834, koopt hij het huis Oude Kamp 3 (toen nog wijk A nr. 1196) van de weduwe van Johannes Vermeer. Hij gaat er wonen met zijn echtgenote Henrietta Menger. Zij worden op 10 mei ingeschreven in het bevolkingsregister op dit adres en zijn dan 29 respectievelijk 25 jaar. Er worden geen kinderen ingeschreven, maar die zijn er wel, drie, zoals blijkt uit de volkstelling uit 1840. Dan hebben ze drie zoons en een dochter: David (12), Johan Philip (8), Henrietta Frederica (6) en Carel (5 maanden), waarvan de oudste drie bij de inschrijving als bewoner op Oude Kamp 3 (wijk A 1196) dus al geboren waren.

In 1843 verbouwen David en Henrietta hun huis. Uit deze periode dateert de glazen deur met bovenlicht tussen de hal en de gang. Ook worden nu de oorspronkelijk in het zicht zittende balken van de plafonds op de begane grond weggewerkt achter stucwerk op latten en riet. Vermoedelijk is ook de westgevel van de oude keuken vervangen. De aanbouw achter die keuken, te zien op de kadastrale minuut, is weg en de westgevel krijgt een nieuw raam en een nieuwe deur.

Ook de ramen aan de straat worden aangepast aan de mode. De 18e-eeuwse ramen met 9 + 9 ruiten, zoals die nu nog te zien zijn in de achterste kamer van het hoofdhuis, worden vervangen door moderne ramen: 4+2, zowel het

Beide zijden van de penning geslagen bij het afscheid van David van der Kellen in 1874.

David van der Kellen getekend in oostindische inkt door C. Kram, ± 1840. Eronder zijn handtekening.

onderste als het bovenste deel schuifbaar.

Leuk, zo'n verbouwing, als je zwanger bent of net bevallen: zoon Johannes wordt in 1843 geboren. Er is in 1841 ook al een zoon bijgekomen: Willem Frederik. In 1846 komt er nog een dochter: Hendrika Wilhelmina en in 1849 nog een zoon: Cornelis Richardus.

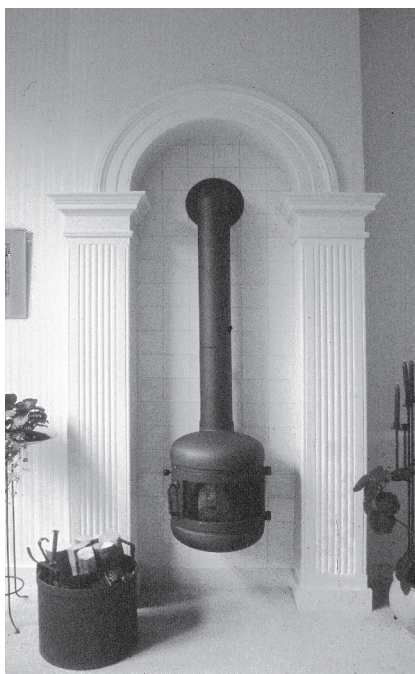
Met vader, moeder, acht kinderen en een meid begint het aardig druk te worden in het huis. Het is dus geen wonder dat David in 1854 op de plaats van twee van de inmiddels gesloopte kamers van Doeijeburch een nieuw zijhuis laat optrekken met beneden een kamer-en-suite. Van de achterkamer van het hoofdhuis wordt een dwarsgang naar de nieuwe achterkamer in het zijhuis afgescheiden. De 18-eeuwse openslaande deuren tussen de kamers in het hoofdhuis verhuizen naar het zijhuis, en worden nu gemonteerd als schuifdeuren. Er komen daar ook openslaande deuren naar de tuin. Op de verdieping komen er drie kamers bij.

In 1852 is David bevorderd tot Eerste Stempelsnijder bij de Rijksmunt.

In 1860 staat Johannes Arnoldus Boland geregistreerd als bewoner. Hij is ook stempelsnijder en vermoedelijk in particuliere dienst van Davids atelier. Hij blijft tot 1869.

Rond 1860 trekt er nog een familielid bij hen in: Charlotte Louise Menger,

Het negentiende eeuwse kacheltoogje in de tuinkamer van het zijhuis, aangebracht bij de verbouwing van 1854. De houtkachel is laat twintigste eeuws.

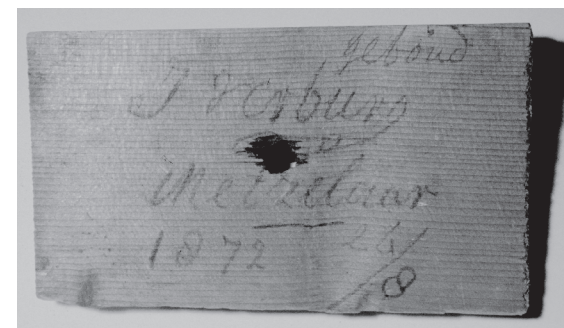
Dr. Hendrik Jan Broers, geneesheer en verloskundig specialist, de afbeelding dateert van ongeveer 1865.

een vier jaar jongere zuster van Henrietta Frederica. Zij vertrekt drie jaar later weer. Ook de kinderen vliegen uit, het gezin wordt kleiner. Op 10 april 1869 wordt het huis voor f8750 verkocht aan Dr. Hendrik Jan Broers, geneesheer en verloskundig specialist. In de akte wordt David van der Kellen met een titel aangeduid: Ridder in de orde van de Luxemburgse Eikenkroon. Het gezin verhuist naar wijk M nummer 615 (Weerdsingel 38). Drie kinderen en een meid verhuizen mee.

De koper, Hendrik Jan Broers is de schrijver van enkele boeken op het terrein van de Utrechtse geschiedenis en van het boekje 'Utrecht, Historische Wandelingen'. Werkt dit huis inspirerend? Hij betreft het huis op 2 juni met zijn vrouw Jeanette Henrietta Bodeman, een zoon en twee dochters. In 1871 wordt er nog een dochter geboren. In 1872 verhuist het gezin naar Putten.

Dr. Broers heeft het huis verkocht voor f8500,= aan Louis Philibert le Cosquino de Bussy, een 60 jaar oude koopman, later ook administrateur van een spaarkas. Die laat, voor hij verhuist, een kleine verbouwing uitvoeren. Vermoedelijk heeft hij de stucplafonds op de eerste verdieping laten aanbrengen. In de (verkleinde) achterkamer van het hoofdhuis wordt de schoorsteen gewijzigd. In plaats van de rechte schoorsteen die door de muur van de dwarsgang een beetje in de verdrinking zit laat hij schuin in de hoek een nieuwe schoorsteen plaatsen. Op 26 augustus 1872 brengt metselaar J. Verburg in dat nieuwe metselwerk, vóór het gestuct wordt, een stukje hout

aan waarop hij met potlood zijn naam en de datum heeft geschreven. Dat wordt ontdekt bij het wegbreken van de schoorsteen en de muur in 1975.

Het stukje hout bevestigd in het metselwerk van de schoorsteen (met een spijkergat in het midden).

Louis Philibert betreft het huis in oktober, met zijn echtgenote Constantia Elisabeth Wenink en met drie dochters en drie zoons.

Op 12 juli 1893 wordt het huis overgeschreven op naam van Constantia in verband met het overlijden van Louis Philibert op 16 juli 1892. Zoon Johannes verhuist in 1893 naar Herenstraat 17.

Het laatste dienstmeisje dat vanuit het slaapkamertje op zolder uitkeek over de tuinen van Oude Kamp en Nieuwe Gracht is Cornelia Pitternella van der Sluis, die op 27 november 1897, 23 jaar oud, in dienst treedt bij de weduwe Le Cosquino de Bussy. Mevrouw Le Cosquino is dan al 82 jaar.

Bij de aanvang van de nieuwe eeuw staan als bewoners geregistreerd de oude mevrouw Le Cosquino de Bussy, haar (ongehuwde) dochter Maria en het dienstmeisje Cornelia Pitternella. Dochter Maria overlijdt op 22 februari 1907. Een week later trekt een andere dochter, Louisa Maria (weduwe van H.W. Teengs) met haar dochter Maria Anna Teengs bij haar moeder in. De oude mevrouw overlijdt op 11 maart 1910, bijna 95 jaar oud. Op 26 april trekken nog een zuster, Julia Ermina en een broer, Fedde, er bij in. Op 25 juni 1910 verkopen de kinderen het huis en alle bewoners (broer en zusters, maar ook de trouwe Cornelia Pitternella van der Sluis) verhuizen naar Nieuwe Gracht 62.

Het huis wordt gekocht door Pieter Johan de Leur jr. die in maart het huis Herenstraat 17 van zijn moeder heeft geërfd en daar ook woont. De reden van aankoop kan geldbelegging zijn, maar hij haalt ook een stuk van de tuin af en voegt dat bij zijn eigen perceel. Oude Kamp 3 wordt verhuurd. Het bovenhuis voor (snel wisselende) bewoning, het benedenhuis voor bedrijfsdoeleinden.

Uit het adresboek van 1911 blijkt het benedenhuis verhuurd aan de 'Utrechtsche Coöperatieve Keuken.'

Er wordt door de Keuken een verbouwingsaanvraag gedaan in verband met het bouwen van een schoor-

Een groep wachtende mensen bij de Utrechtsche Coöperatieve Keuken.

De ingang is in het poortje tussen nr. 5 en 3 (2e en 3e huis van links).

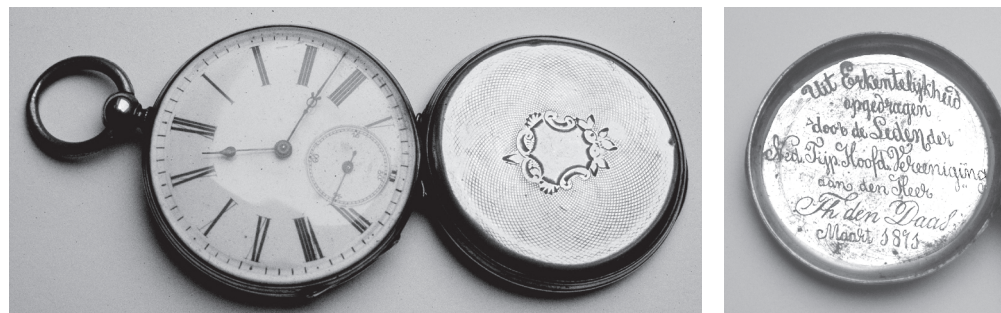
steenpijp. Ook de bouw van een schuurtje in de tuin komt voor in de verzameling bouwtekeningen van het Utrechts Archief.

De Keuken blijft er tot 1916, waarna M. A. Th. van den Broek met zijn boekdrukkerij in het pand trekt. Hij woont boven zijn bedrijf, maar zit er niet lang. Eind 1917 verkoopt hij zijn bedrijf aan de in 1915 opgerichte drukkerij van de RK Arbeidersbeweging (later Drukkerij de Lumax geheten). In deze periode wordt de muur tussen de twee kamers van het zijkuis weggebroken. De twee grote deuren worden voorlopig op zolder opgeborgen en in de vloer van de achterste kamer wordt de fundering voor een drukpers opgemetseld, in de vorm van een tongewelf. De maat van het fundament wijst op een pers met een groot drukformaat. Drukkerij de Lumax heeft na een jaar de ruimte niet meer nodig, de machines verhuizen naar het Ondiep.

Pieter de Leur verkoopt het pand dan op 31 mei 1919 aan Henri den Daas sr. die er met zijn drukkerij intrekt. Pieter de Leur wil de poort van uit zijn tuin naar de Oude Kamp blijven gebruiken. Hij vestigt een erfdiensbaarheid op het perceel aan de Oude Kamp: het recht van uitgang door de poort 'op niet bezwarender wijze dan zulks thans geschiedt'.

Henri den Daas is de derde generatie in het drukkersvak en de tweede als ondernemer. Zijn grootvader Thomas (* 16 maart 1804) is letterzetter. Uit diens huwelijk met Clasina Agneta Scholastica Dumans wordt op 6 juni 1839 een zoon geboren met de naam Johannes Hendricus. De goede relaties van Thomas met zijn vakgenoten blijkt uit het feit dat de ene getuige bij het aangeven van de geboorte boekbinder is en de andere boekdrukker. Thomas is bestuurslid van de Typografen Hoofd Vereeniging, die op 2 februari 1860 wordt opgericht. Het is de voorloper van de latere Algemene Nederlandse Typografen Bond ANTB. Er wordt gestreefd naar betere arbeidsvoorwaarden die inderdaad zeer slecht zijn. Een weekloon van f6 voor 60 uur arbeid

Het horloge dat Thomas kreeg bij zijn afscheid uit het bestuur van de Typografen Hoofd Vereeniging. Links de buitenzijde met opengeklapt achterdeksel, rechts de binnenzijde van het achterdeksel met de inscriptie.

Johannes Hendricus den Daas sr.

Henri den Daas sr., Neeltje van Eijk en hun kinderen Cornelia en Henri jr. Foto rond 1916.

is heel normaal. Hij heeft het niet vol kunnen houden en wordt bode bij het Burgerlijk Armbestuur van Utrecht. Bij zijn afscheid van de 'Vereeniging' wordt hem een zilveren horloge met inscriptie overhandigd. Zijn zoon, Johannes Hendricus wordt ondanks alles aangetrokken door het vak en is weer letterzetter. Hij brengt het zelfs tot chef zetterij van de (katholieke) drukkerij Weijers en Ditmars, de latere drukkerij Neerlandia op de Kromme Nieuwe Gracht 64-66. Als er eind tachtiger jaren mensen moeten worden ontslagen gaan de niet-katholieken er het eerst uit. Onder andere Johannes Hendricus. Hij begint op 1 november 1890 een eigen bedrijf in de voorkamer van zijn woning, Goedestraat 59. De ruimte wordt al snel te klein. Hij verhuist naar Goedestraat 23. Dat pand is zijn eigendom. In 1899 komt er een zetter bij: Dirk van Leur, die tot november 1948 is gebleven.

De oudste zoon, ook Johannes Hendricus geheten, wordt zetter en komt bij zijn vader in de zaak maar hij overlijdt jong (30 juli 1906). Dan moet de tweede zoon, Henri, administratief medewerker bij de Spoorwegen (spoorhaas noemde hij het zelf), maar in de zaak komen. De zaak is tenslotte het pensioen van vader en dat moet zeker worden gesteld. Hoe de zoon daar over denkt is niet belangrijk.

Henri trouwt in 1907 met Neeltje van Eijk en op 19 oktober 1908 wordt er weer een Henri geboren. Op 28 februari 1913 volgt een dochter, Cornelia. Johannes Hendricus sr. overlijdt op 13 november 1913 na een langdurige ziekte. Henri den Daas woont dan al boven de zaak. Het

bedrijf groeit door en er wordt opnieuw uitgekeken naar een grotere huisvesting. Die wordt gevonden in de Oude Kamp.

Henri den Daas gaat ook daar met zijn gezin boven het bedrijf wonen. Zijn vrouw vindt de grote 18e eeuwse deuren op zolder en laat ze als schuifdeuren aanbrengen in de muur tussen de twee grote kamers op de verdieping van het hoofdhuis. Daar zitten ze nog steeds. In de voorkamer boven wordt een, ondanks zijn eenvoud, elegante Art Deco schoorsteenmantel geplaatst. Van de kleinste van de drie kamers in het zijhuis wordt een keuken gemaakt. Met een raam uitkijkend op de poort is het een donker hok. De keuken wordt later dan ook verplaatst naar het kamertje boven de hal in het hoofdhuis.

Het personeel van de drukkerij in 1924, bij het zilveren jubileum van de chef, Dirk van Leur (zittend in de grote stoel). Henri den Daas sr. is de man met de snor, daarachter. Links op de achtergrond zijn de cylinders te zien van de grote snelpers (de 'Merkuur')

De grote snelpers⁹⁾ die mee komt uit de Goedestraat 23, kan makkelijk op het gemetselde fundament staan. Het is deze snelpers die Dirkje Kuik in haar jeugd heeft zien draaien. Op het grote fundament is zelfs nog ruimte voor een zware degelpers met inleg-automaat. De andere machines hebben gezien hun aard geen fundament nodig. En de dikke eiken vloer kan gemak-

Henri den Daas jr.

kelijk de enorme hoeveelheden loden letter dragen die er bij de inrichting van de handzetterij in letterkasten en -bokken worden neergezet.

De in 1908 geboren Henri den Daas jr. komt in 1924 bij zijn vader in de zaak, als leerling drukker. In 1934 krijgt hij procuratie en in januari 1944 wordt hij beherend vennoot van de opgerichte commanditaire vennootschap.

Na het overlijden van Neeltje van Eijk op 20 december 1944 wordt bij de boedelscheiding het huis toebedeeld aan Henri sr. Hij verkoopt het in 1947 aan zijn zoon maar blijft er wel wonen, met zijn tweede vrouw Gezina Stuivenberg waar hij op 25 april 1946 mee getrouwd is. Henri sr. overlijdt in 1961.

Het bovenhuis wordt voor de bejaarde

Gezina te groot. Het wordt gesplitst in twee appartementen door op twee plaatsen deuren dicht te timmeren, daarvoor geluids-isolatie aan te brengen en in een van de kleinere kamers een tweede keuken te installeren. De huurders van het tweede appartement wonen er over het algemeen niet lang. Het is meestal personeel van de drukkerij dat in de tijd van woningnood met zo'n woonruimte kan worden geholpen tot er elders een woning vrij komt.

Als Gezina den Daas-Stuivenberg in 1967 verhuist naar het bejaardenhuis wordt ook haar appartement op dezelfde wijze verhuurd. Tot begin 1974, als de drukkerij het voorste deel van de verdieping in gebruik neemt.

Begin 1975 verhuizen de laatste huurders (Johanna Cornelia den Daas, dochter van Henri den Daas jr. met haar echtgenoot Robert Laurentius Langbein) en is het gehele pand in gebruik bij de drukkerij.

Inmiddels is Simon Johannes den Daas sinds 1 december 1965 als vijfde generatie typograaf en vierde generatie drukkerspatroon bij zijn vader Henri jr. in het bedrijf werkzaam. Op 26 januari 1971 wordt de samenwerking een firma en het pand wordt daarin ingebracht. Als er in 1974 een BV wordt opgericht en de firma ontbonden, wordt bij de scheiding van de firma het pand toebedeeld aan Simon Johannes, die het aan de BV verhuurt.

De drukkerij groeit en heeft meer ruimte nodig. In 1991 wordt het pand van drukkerij Van Rossum in de Jeruzalemstraat (nummer 3) gekocht en komt Oude Kamp 3 leeg. Het wordt grondig gerestaureerd en sinds juni 1992 is het weer in z'n geheel bewoond, door Simon Johannes en zijn echtgenote Ingrid Dammers.

Grootvader Henri den Daas sr. aan zijn bureau.

Wanneer ik in mijn werkkamer aan mijn bureau zit, op dezelfde plek waar ook mijn grootvader zijn bureau had staan, dan kan ik uitkijken over de tuin. 'Het tuintje van mijnheer den Daas', zoals Dirkje Kuik ruim twintig jaar geleden schreef. Maar het is ook de tuin van Elisabeth van Doeijemburch, Anna Maria Danckers, David van der Kellen en al die anderen.

Ik weet van de een meer dan van de ander. Maar ze zijn allen voor mij tot leven gekomen. Wat het archief van hen bewaarde blijkt geen dode letter. Het was, is, levende letter. Zo heet ook sinds kort dit huis: 'De levende letter'.

Overzicht van eigenaren en / of bewoners

genoemd als zijnde

in bezit / gebruik dd

naam eigenaar (E) of bewoner / gebruiker (B)

over de volle breedte

<i>tot 1252</i>	Amelis uten Weerde, beide percelen (in leen van de Proost van het kapittel van Oudmunster)	(E)
<i>1370</i>	Mathise van den Nyeveen, priester/vicaris in de kerk van Oudmunster	(E+B)
<i>1374</i>	Procuratoers ende ghemene broederschap des hospitaels onser Vrouwen geheten ten Wijngaerde.	(E+B)
<i>1391-5-8</i>	Daniel van der Toorn, priester/vicaris in de kerk van Oudmunster	(E+B)
<i>1406-5-6</i>	Wilam van Riebec Bertoudszoon, vicaris in de Domkerk	(E+B)
<i>1430-9-9</i>	Arkenraet Jan Aelbertssoensdochter	(B?+E)

het zuidelijk perceel

<i>1463-3-1</i>	Tyman IJsbrantssoon	(E+B)
<i>1480-7-10</i>	Willem van Montfoort, Proost van Oudmunster († 1514)	(E+B)
<i>vóór 21-6-1575</i>	Vicedeecken ende Capittel der kerk van St Peter	(E)
<i>21-6-1575</i>	Rijck van Bockhoven x Aeltgen Pauwels Gerritsdr	(E)
<i>3-2-1598</i>	Hendrik Verhuel x Anna van Grootvelt	(B?)(E)
<i>24-04-1598</i>	Adolf Spranckhuijsen x Maria Floris	(B?)(E)
<i>11-9-1600</i>	Elisabeth van Doeijenborgh (x Caerl Stuer †)	(E)
<i>tussen 1600 en 1631</i>	stichting Kameren van Doeijenborgh	(E)
<i>na 1631</i>	beheerd door de familie Schade van Westrum	
<i>volkstelling 1813</i>	wijkhuisnummer A1192: Geertrui van Vreeswijk	(B)
	A1193: M. A. van Vreeswijk	(B)
	A1194: Wilhelmina Hellema	(B)
	A1195: Johanna Verbeek en Maria Brunner	(B)
<i>15-7-1823</i>	Oud Rooms Katholieke Armenkamer	(E)
<i>volkstelling 1824</i>	A1192: de zusters Petronella en Catharina Pelk	(B)
	A1193: Johanna Colombijn-Smit	(B)
	A1194: Maria de Vries	(B)
	A1195: Johanna Verbeek	(B)
<i>volkstelling 1830</i>	zie 1824	
<i>11-12-1833</i>	David van der Kellen x Henrietta Menger	(E)
<i>volkstelling 1840</i>	A1192: Marretje Larsen-Struis + zoon + 3 dochters andere 3 huisnummers 'vervallen'	(B)
<i>1854</i>	alle kameren gesloopt. Bouw zijhuis van Oude Kamp 3	

het noordelijk perceel

<i>1463-3-1</i>	Gherijt van Renoy	(E+B)
<i>rond 1536</i>	de erven van Oloff van Rutemberch zaliger	(E+B)

tussen 1536 en 14 juli 1604 zijn er geen overdrachten of erfpachttuiften bekend voor dit perceel. Onduidelijk is wanneer het noordelijk perceel aan de Campstrate is afgesplitst van de 'huizinge en hofstede' aan de Nieuwe Gracht (nr 28). De gevonden gegevens van het perceel aan de Nieuwe Gracht worden hier toch opgenomen.

Nieuwe Gracht 28 (misschien samen met het noordelijk perceel aan de Campstrate):

<i>1569-10-06</i>	Stephanie van Rutemberch, weduwe van Dirk van Doeijenborgh	(E+B)
<i>pl.m. 1574</i>	Elisabeth van Doeijenborgh x Caerl Stuer	(E)

Campstrate (noordelijk perceel):

<i>vóór 1604</i>	Adelbert van Egmond van der Nyenborch	(E)
<i>14-7-1604</i>	Peter Janss van Deventer (kleermaker)	
	x Rijtngen Corstiaensdr.	(E+B)
<i>idem</i>	Elisabeth van Doeijenburch gebruiker van de poortweg	(B)
<i>18-9-1638</i>	Diederik van Doeijenburch a Cuijlemborch, Heer van Walenburg x Allegunda d' Ruijter	(E)
<i>1663</i>	Mr Clemens van Gessell	(B)
<i>21-12-1665</i>	Otto van Doeijenburch a Cuijlemborch x Judith van Wijnbergen	(E)
<i>13-5-1670</i>	Johan Andries van Panhuis	(E)
<i>29-4-1678</i>	Anthoni van Vianen x Haesje van Wijk	(E)
<i>9-3-1698</i>	Jacomina van Ameland (x Johannes Lampe †)	(E)
<i>3-4-1701</i>	Emmerentia van der Burgt (x Anthonie van Egeren †)	(E)
<i>24-9-1727</i>	Piter van Egeren + Petronella van Egeren (x Melchior Leydekker †)	(E)
<i>1728</i>	na overlijden van Piter wordt Petronella van Egeren eigenares van het geheel	(E)
<i>1732</i>	de stal aan de kamp in gebruik bij Andries Abbema, Here van Woudenberg en de kamer daarnaast bij IJsaak Mesman	(B)
<i>6-6-1732</i>	Anna Maria Danckers (x Adrianus de Boer †) koopakte	(E)
<i>20-2-1733</i>	transportakte; stal en camere zijn al gesloopt	
<i>begin 1734</i>	gaat Anna Maria Danckers er ook wonen	(B+E)
<i>tussen 1739 en 1743</i>	via vererving: de zusters Aletta Petronella en Anna Cornelia de Boer bezitten samen de huizen aan Gracht èn Oude Kamp	(E)
<i>3-12-1766</i>	door uitkoop van zuster nu Aletta Petronella voor het geheel	(E)
<i>3-8-1785</i>	Maria Koppen	(B+E)
<i>1790 (100e penning)</i>	Maria (voor de 3e keer) gehuwd, nu met Matthijs Hendrik de Wit. Haar moeder, Helena de Graaf (x Matthijs Koppen †) woont bij haar in	(B+E)
<i>volkstelling 1813</i>	Maria Koppen (x Matthijs Hendrik de Wit †) inwonend: Neeltje Horn	(B+E) (B)

<i>tussen 1813 en 1834</i>	de weduwe van Johannes Vermeer koopt het huis	(E)		
<i>volkstelling 1824 en 1830</i>	(wijkhuisnummer A1196)			
	Jan Lambertus Hendrik van Dam,	(B)		
	Catharina Maria van Dam (zijn zuster ?)			
	en Gerarda Kruisweg (dienstbode)			
<i>18-2-1834 koop,</i>	<i>10 mei inschrijving op het adres:</i>			
	David van der Kellen x Henrietta Menger + 3 kinderen	(B+E)		
<i>volkstelling 1840</i>	idem met 6 kinderen	(B+E)		
<i>1843</i>	verbouwing			
<i>1854</i>	bouw zijhuis op de plaats van de gesloopte Kameren van Doeijenborgh. Er zijn nu 8 kinderen.			
<i>1860-1863</i>	Charlotte Louise Menger (zuster van Henrietta)	(B)		
<i>1860-1869</i>	Johannes Arnoldus Boland	(B)		
<i>10-4-1869</i>	Dr Hendrik Jan Broers x Jeanette Henrietta Bodeman, een zoon en twee dochters	(B+E)		
<i>vanaf 2-6-1869</i>	bewoning door familie Broers			
<i>22-7-1872</i>	Louis Philibert le Cosquino de Bussy x Constantia Elisabeth Wenink, 3 dochters en 3 zoons	(B+E)		
<i>aug. 1872</i>	verbouwing schoorsteen achterkamer			
<i>vanaf okt. 1872</i>	bewoning door deze familie			
<i>16-7-1892</i>	Louis Philibert le Cosquino de Bussy overlijdt			
<i>12-7-1893</i>	Constantia Elisabeth Wenink <i>toedeling uit erfenis</i>	(B+E)		
<i>27-11-1897</i>	Cornelia Pitternella van der Sluis, <i>(laatste dienstmeisje in het huis)</i>	(B)		
<i>22-2-1907</i>	dochter Maria (ongehuwd bij haar moeder inwonend) overlijdt	(B)		
<i>2-3-1907</i>	dochter Louisa Maria (x van H. W. Teengs †) samen met haar dochter Maria Anna Teengs	(B)		
<i>26-2-1910</i>	Dochter Louisa Maria overlijdt			
<i>11-3-1910</i>	Moeder Constantia Elisabeth overlijdt			
<i>26-4-1910</i>	zoon Fedde en 3e dochter Julia Ermina	(B)		
<i>25-6-1910</i>	Pieter Johan de Leur jr	(E)		
<i>16-11-1910</i>	Wed. Dirkje Oostendorp-van Drooge met stiefdochter	(B)		

benenverdieping:

<i>vanaf 1911</i>	Utrechtsche Coöperatieve Keuken	(B)	
<i>20-6-1916</i>	M.A.Th. van den Broek met boekdrukkerij (woont boven)	(B)	
<i>december 1917</i>	Drukkerij de Lumax, van de RK Arbeidersbeweging	(B)	

op bovenwoning:

<i>vanaf 1911</i>	een aantal tijdelijke bewoners		
<i>13-5-1919</i>	Henri den Daas sr. x Neeltje van Eijk met gezin (2 kinderen) en drukkerij, woont er m.i.v. 13-6	(B+E)	
<i>4-12-1947</i>	Henri den Daas jr. x Metje Jantje Johanna van Straten Henri sr. x Gezina Stuivenberg blijft er wonen tot zijn overlijden in 1961	(E)	(B)

<i>1963</i>	splitsing bovenhuis in 2 appartementen.		
<i>1963-1975</i>	bewoning: Gezina Stuivenberg (tot 1967) en diverse huurders (kortlopende huurcontracten)	(B)	
<i>1-2-1971</i>	inbreng in vennootschap onder firma (i.c. de drukkerij) met Simon Johannes den Daas	(E)	
<i>december 1974</i>	ontbinding vennootschap en toedeling huis aan Simon Johannes den Daas	(E)	
<i>september 1991</i>	verhuizing drukkerij, start restauratie		
<i>sinds 15-6-1992</i>	Simon Johannes den Daas x Ingrid Dammers	(B+E)	

De achterzijde van het huis, met links het keukengebouwtje (linksboven is nog net een deel van de deur naar de turfzolder te zien) en de buiten-uc voor het personeel. Onder het balon de originele ramen uit 1733. Rechts het zijhuis uit 1854 op de plaats van de voorste twee kamers van Doeijenburg. Op de voorgrond 'het tuintje van meneer den Daas'.

Bronnen

Voor dit Steengoed zijn de gebruikelijke archiefbronnen onderzocht waarvan de belangrijkste zijn:

- registers van transporten en plechten
- kadastraal archief
- notarieel archief
- blaffaards en leggers van de verschillende stedelijke belastingen: o.a. morgengeld, haardstedengeld, huisgeld, straat- en lantaarngeld
- het manuaal van de 100^e penning 1793
- het register van de Quotisatie van 1809
- volkstellingen
- burgerlijke stand, bevolkingsregister en adresboeken
- archief van de Oud Katholieke kerk/de Oud Rooms Katholieke Armenkamer

Verder is onder andere geput uit het Utrechts Documentatiesysteem, de Archeologische en bouwhistorische kronieken en uit 'Husinghe ende Hofstede' van M.W.J. de Bruijn.

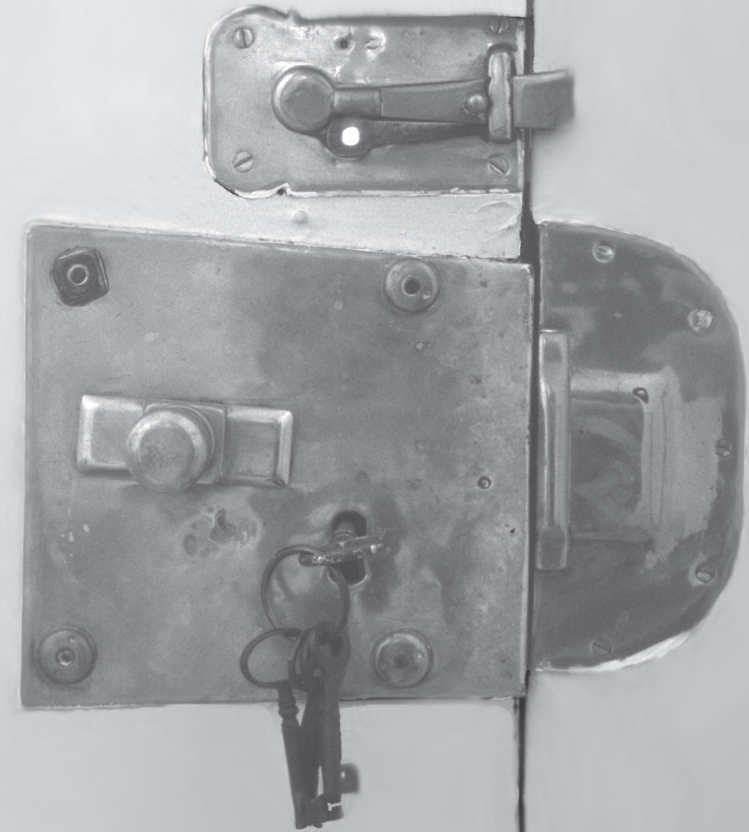
Dank aan de velen die mij op een of andere manier hebben geholpen, onder andere:

- de leden van de Werkgroep Historisch Onderzoek voor hun inspirerende ondersteuning en de hulp bij het wegwijs worden in het Utrechts Archief en het Kadaster,
- Remco Holtzer, de collectiebeheerder en Marcel van Beek, onderzoeker, van Het Nederlands Muntmuseum voor hun medewerking m.b.t. gegevens van David van der Kellen en bij het fotograferen van de penning,
- Joop van Schaik, voor bouwhistorische adviezen,
- Paul Smit, voor het beschikbaar stellen van de vouwsleutel; hij maakte bovendien een eind aan een maandenlange zoektocht naar de afbeelding van een 'gek' door naar zijn dak te wijzen.

Noten

- 1) zie *Archeologische kroniek van de Provincie Utrecht 1992-'93 en 1994-'95. In de kroniek van 1998-'99 is opnieuw een verslag opgenomen van een profielonderzoek ten noorden van de kelder van Nieuwe Gracht 67. Omdat daar op dat moment nog geen werfkelder was, konden interessante waarnemingen worden gedaan. Voor de beschrijving daarvan verwijs ik graag naar genoemd verslag.*
- 2) *het dagelijks gerecht: het gebied in de stad waar het kapittel de lage jurisdictie had, d.w.z. recht sprak in strafzaken die niet tot doodstraf of verminkende straf leidden, in civiele geschillen, en in zaken waarbij geen sprake was van geschil of straf, zoals bijvoorbeeld overdracht van onroerend goed.*
- 3) *archieff van het Kapittel van Oudmunster; inv.nr. 975-22*

- 4) om een testament op te mogen maken moest toestemming (octrooi genoemd) worden verkregen van het stadsbestuur; soms aangevraagd door de testerende, meestal door de notaris.
- 5) hij heeft dus een stal tegen de kameren gebouwd, daarbij de muur van de kameren als gemeenschappelijke muur gebruikt, twee kozijnen met ramen (waar de kameren het meeste licht door kregen) uit die muur gehaald en in de stal geplaatst, en de overgebleven gaten dicht laten metselen.
- 6) attentaten ende spolie = aanslag (aanval) en beroving.
- 7) 100e penning = eenmalige belasting van 1% op vermogen geheven in 1793 en bestemd voor defensie.
- 8) blaffaard is een oude benaming voor een klapper.
- 9) snelpers, maar wel een met handinleg, hij draaide ongeveer 1000 vel per uur. Tegenwoordig ligt dat op ongeveer 15000 vel per uur, met inleg-automaat natuurlijk.

Onderzoek, tekst, lay-out en uitgavebegeleiding:
S.J. den Daas
Druk: Drukkerij van Mechelen BV
ISSN: 1383-0279
